

Eindrapportage project Domeinprofiel sociaal werk

Concept

DOMEINPROFIEL SOCIAAL WERK

Raadpleegversie 8 juni 2016

(gebaseerd op versie 2.0, 12 mei 2016)

Inhoud

VOORWOORD	3
1. SOCIAAL WERK	4
1.1. Ontwikkelingen in het sociaal domein	4
1.2. De internationale definitie van sociaal werk	6
1.3. Sociaal Werk bevordert sociaal functioneren	6
1.3.1. Sociaal functioneren betreft deelnemen aan maatschappelijk leven	7
1.3.2. Sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving	10
1.3.3. Sociaal functioneren van mensen en hun netwerken	11
1.3.4. Sociaal functioneren van mensen en hun gemeenschappen	13
1.4. Sociaal functioneren en complexiteit	14
1.5. Profielen en de organisatorische inbedding van sociaal werk	16
1.6. Positionering sociaal werk in het domein van zorg en welzijn	19
2. DOMEINKWALIFICATIES SOCIAAL WERK	21
2.1. Kerntaken en verantwoordelijkheden sociaal werk	21
2.1.1. Bevorderen sociaal functioneren van mensen en hun sociale context	21
2.1.2. Werken in diverse organisatorische verbanden	22
2.1.3. Professionaliseren	22
2.2. Uitgangspunten en ordening domeinkwalificaties sociaal werk	22
2.3. Domeinkwalificaties sociaal werk	23
2.3.1. Bevorderen van sociaal functioneren	23
2.3.2. Werken in en met diverse organisatorische verbanden	25
2.3.3. Professionaliseren	26
2.4. Kennisbasis Sociaal Werk	27
2.4.1. Het doel van de kennisbasis sociaal werk	27
2.4.2. Kennisverwerving en professioneel handelen	27
2.4.3. De inrichting van de kennisbasis	28
2.4.4. De generieke kennisbasis sociaal werk	30
3. PROFIELEN SOCIAAL WERK	34
3.1. Sociaal werk – welzijn en samenleving	35
3.1.1. Afbakening	35
3.1.2. Centrale vraagstukken sociaal werk – welzijn en samenleving	35
3.1.3. Professioneel handelen van sociaal werkers -welzijn en samenleving	38
3.1.4. Kennisbasis sociaal werk-welzijn en samenleving	41
3.2. Sociaal werk- jeugd	43
3.2.1. Afbakening	43

3.2.2. Centrale thema's en vraagstukken sociaal werk- jeugd	44
3.2.3. Professioneel handelen sociaal werkers - jeugd	45
3.2.4. Kennisbasis sociaal werk- jeugd	48
3.3. Sociaal werk - zorg	50
3.3.1. Afbakening	50
3.3.2. Centrale vraagstukken sociaal werk - zorg	51
3.3.3. Professioneel handelen sociaal werkers - zorg	51
3.3.4. Kennisbasis sociaal werk - zorg	53
BIJLAGE. BACHELORNIVEAU SOCIAAL WERKERS	55
LITERATUUROVERZICHT	57

VOORWOORD

In dit Landelijk Domeinprofiel Sociaal Werk (2016) brengt het Sectoraal Adviescollege Hogere Sociale Studies haar visie op hedendaags en toekomstbestendig opleiden voor sociaal werk tot uitdrukking. Dit domeinprofiel vervangt het landelijk kader voor de Sociaal Agogische Opleidingen, *Vele takken, één stam* (2008). Het Landelijk Domeinprofiel Sociaal Werk (2016) geeft een beeld van wat het werkveld kan verwachten en eisen van op hbo-bachelorniveau gediplomeerde professionals in het opleidingsdomein sociaal werk van de sector Hogere Sociale Studies. Het landelijk domeinprofiel Sociaal Werk (2016) vormt het inhoudelijk referentiepunt voor de landelijke opleidingsprofielen MWD, CMV, SPH en Pedagogiek. Het vormt tevens het inhoudelijk referentiepunt voor de bacheloropleidingen Sociaal Werk waar zij hun onderwijs aan ijkten.

Twee richtinggevende documenten vormen het uitgangspunt voor dit landelijk domeinprofiel. Deze documenten reflecteren het geheel aan maatschappelijke ontwikkelingen in het sociaal domein. Het eerste document is het in april 2014 verschenen document *Meer van waarde, Kwaliteitsimpuls en ontwikkelrichting voor het hoger sociaal agogisch onderwijs*. In dit document bepleitte de commissie Boutellier, die de verkenning in opdracht van de Vereniging Hogescholen had uitgevoerd, de heroriëntatie op het opleiden voor sociaal werk. De commissie inventariseerde ontwikkelingen in zorg en welzijn en concludeerde dat *het wel vast staat dat de kwaliteit van het sociaal domein omhoog moet, en dat de hso-opleidingen daarin voorop moeten lopen*. Het rapport gaf vijf adviezen: *versterk de identiteit van de opleidingen, leid op tot reflectieve professional, kies voor een overzichtelijke ordening in drie basisprofielen, ontwikkel of versterk regionale samenwerkingsverbanden, versterk de inbedding*.

De commissie schreef o.a. het volgende over de noodzakelijke heroriëntatie: *de individuele oriëntatie, waarin begeleiding en (psychosociale) hulpverlening centraal staan, is de afgelopen decennia in de beroepsmatige taken van deze professionals voorop komen te staan. In het licht van actuele en te verwachten ontwikkelingen in het maatschappelijk domein waar het hso voor opleidt, neemt de noodzaak van een kanteling van perspectief ...toe: de generieke toerusting van sociale professionals moet toegespitst worden op handelen in aansluiting op de behoefte aan en het vermogen tot participatie en zelfregie van burgers, cliënten/zorgvragers. Naar het oordeel van de commissie hoort in de generieke toerusting van sociale professionals ook thuis aandacht voor de thema's drang en dwang (waaronder werken in gedwongen kaders), zingeving en ethiek (morele en zingevingsvraagstukken), wetgeving en juridische aspecten van sociaal werk en dienstverlening, sociale innovatie en sociaal ondernemerschap*.

Op 15 september 2014 verscheen het advies van de Gezondheidsraad, *Sociaal werk op een Solide basis*, dat zich concentreerde op versterking van de (profilering van de) professie van het sociaal werk. De Raad kwam tot de conclusie dat een stimuleringsprogramma nodig is om een volwaardig kennissysteem voor het sociaal werk tot stand te brengen. *De sociaal werkers zullen zelf hun beroepsorganisatie moeten uitbouwen en goede na- en bijscholing moeten opzetten. Gemeenten kunnen de professionalisering bevorderen door alleen sociaal werkers in te schakelen die zijn ingeschreven in een beroepsregister*.

Dit Landelijk Domeinprofiel Sociaal Werk (2016) draagt bij aan de solide basis van sociaal werk door argumentatie van de domeinkwalificaties sociaal werk (de hoofdstukken 1 en 2), beschrijving van de domeinkwalificaties (paragraaf 2.3), van de kennisbasis sociaal werk (paragraaf 2.4) en van de drie profielen sociaal werk: *Sociaal werk - welzijn en samenleving* (paragraaf 3.1), *Sociaal - jeugd* (paragraaf 3.2) en *Sociaal werk - zorg* (paragraaf 3.3).

1. SOCIAAL WERK

In dit hoofdstuk wordt een beeld gegeven van beroepsbeoefening sociaal werk. Paragraaf 1.1. beschrijft daartoe ontwikkelingen in het sociaal domein die van duurzame betekenis zijn voor sociaal werk. Paragraaf 1.2. beschrijft de verhouding tot de internationale definitie. In paragraaf 1.3.1. wordt het vocabulaire beargumenteerd aan de hand waarvan sociaal werk in de paragrafen 1.3.2.-1.3.4 wordt beschreven. In paragraaf 1.4 wordt een specifiek aspect uitgewerkt dat van betekenis is voor sociaal werk. Paragraaf 1.5. beschrijft de organisatorische inbedding van sociaal werk. Het eerste hoofdstuk wordt afgerond met de positionering van sociaal werk ten opzichte van verwante beroepen (paragraaf 1.6).

1.1. Ontwikkelingen in het sociaal domein

Er hebben zich in de afgelopen jaren in Nederland ingrijpende ontwikkelingen in het sociaal domein voltrokken. Deze ontwikkelingen hebben hun wettelijke neerslag gekregen in de *Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015* (WMO) met als doelstelling van landelijk gestuurde ondersteuning naar gemeentegestuurde ondersteuning, de *Zorgverzekeringswet*, *Wet Langdurige Zorg*, *Jeugdwet*, *Participatiewet* en de *Wet op het passend onderwijs* die tussen augustus 2014 en 1 januari 2015 van kracht zijn geworden. Movisie (2015) gebruikt termen als transitie, stelselwijziging en cultuurverandering in het sociaal domein om de impact van deze ontwikkelingen te karakteriseren.

De beide in de inleiding geciteerde adviezen (Commissie Boutellier 2014, Gezondheidsraad 2014) zijn gebaseerd op de betreffende ontwikkelingen in het sociaal domein. Beide nota's concluderen en benadrukken de ingrijpende gevolgen van de ontwikkelingen voor de visie, taken en verantwoordelijkheden van sociaal werk. Ze benadrukken dat een hernieuwde, duidelijke profilering en positionering van sociaal werk absoluut noodzakelijk is. De nota's signaleren o.a. dat in de veranderde constellatie maatschappelijk ongewenste verdringing op kan treden van sociaal werkers uit vraagstukken door andere professies, waar dit niet het geval moet zijn omdat het gaat om *sociale* vraagstukken. Sociaal werk op solide basis draagt eraan bij dat opdrachtgevers (beter) in staat zijn afwegingen te maken over de inzet van de juiste professionals bij sociale vraagstukken.

In deze inleidende paragraaf schetsen we die ontwikkelingen in het sociaal domein die van duurzame invloed zijn op sociaal werk en die vragen om krachtige positionering en profilering van sociaal werk. Rode draad is de ontwikkeling die de Nederlandse samenleving heeft doorgemaakt en doormaakt: van verzorgingsstaat naar een (meer) participatieve samenleving. In de visie van de samenleving als verzorgingsstaat kon iedereen een beroep doen op een breed pakket aan gemakkelijk toegankelijke voorzieningen, uiteenlopende van oudedagsvoorzieningen, basisonderwijs, betaalbaar hoger onderwijs, sociale voorzieningen, stimuleringsprogramma's, zorgvoorzieningen en welzijnsvoorzieningen. De samenleving is minder verzorgingsstaat geworden, de omvangrijke sociale voorzieningen, zoals deze gestalte kregen in de verzorgingsstaat, zijn teruggeschroefd, de landelijke overheid heeft in de afgelopen decennia een terugtrekkende beweging gemaakt (deregulatie en decentralisatie). Sociale ondersteuning heeft (meer) het karakter gekregen van in tijd precies afgebakende handelingen, gericht op aantoonbare output, er is nadruk gelegd op participatie. Mensen bevorderen zelf sociaal functioneren. Marktwerking speelt hierbij een grotere rol, zorg en welzijn zijn ook onderdeel van die vrije markt geworden. Verzekeraars en private partijen spelen in deze marktlogica een grotere rol dan voorheen.

In het verlengde van deze overkoepelende ontwikkeling zien we de volgende duurzame ontwikkelingen in het sociaal domein die van betekenis zijn voor sociaal werk:

- Er wordt meer dan voorheen nadruk gelegd op het bevorderen van samenlevingsparticipatie voor zoveel mogelijk mensen. Minder mensen in instellingen met specialistische hulp, meer mensen die in hun eigen omgeving blijven functioneren en die dus blijven deelnemen. Het uitgangspunt is dat ze daarin ondersteund worden door hun eigen omgeving (waaronder mantelzorg door gezin, familie, ondersteuning door ervaringsdeskundigen). Dit is een ontwikkeling, mede ingegeven vanuit de gedachte dat voorheen te veel mensen met sociale problemen in instellingen terecht zijn gekomen en dat door een teveel aan meer of minder specialistische hulpverlening het vermogen van mensen (familie, burens, wijken) om anderen te helpen en te ondersteunen te ver is teruggedrongen. Deze verandering is ook ingegeven vanuit de gedachte dat sociale cohesie en participatie betekenisvolle samenlevingswaarden zijn.
- In het verlengde van het bovenstaande wordt sterke nadruk gelegd op het bevorderen van eigen kracht. Het gaat erom mensen te stimuleren en alleen waar nodig te ondersteunen om hun mogelijkheden te (her)ontdekken, te waarderen en in te zetten. In het hedendaagse sociale discours wordt veel betekenis toegekend aan dit uitgangspunt, ook in setting van langdurige zorg. Belangrijke begrippen in dit verband zijn verder: empowerment, eigen kracht, maatschappelijke participatie, burgerinitiatieven, activeren in buurten en wijken, community development.
- Een volgende duurzame ontwikkeling in het sociale domein is de nadruk op efficiëntie en kostenbewustzijn in het handelen. Onder efficiëntie kan worden verstaan (Movisie, 2015) meer nadruk op: signalering en preventie, dat mensen snel geholpen worden bij hun zorg- of ondersteuningsvragen, dat ze met één loket van doen hebben, dat ze zorg en ondersteuning krijgen die zo nauw mogelijk aansluit op hun persoonlijke (thuis)situatie, mogelijkheden en netwerk, dat mensen die anderen zorg of hulp (willen) bieden, daarvoor alle ruimte en steun krijgen, dat er afstemming is tussen betrokken professionals en dat de omvang en de kosten van zorg en welzijn worden beperkt. Om deze doelstelling te realiseren is versterking van interprofessionele samenwerking in het domein van zorg en welzijn een noodzakelijke voorwaarde.
- In het verlengde van het voorafgaande, is een vierde blijvende verandering de organisatieverandering in het sociale domein. Op vele onderdelen van het sociaal domein zijn ten behoeve van efficiëntie en maatwerk voor mensen verantwoordelijkheden en middelen overgedragen naar gemeenten. Deze verschuiving betekent logischerwijze meer invloed van lokaal sociaal beleid, van lokale prioriteiten en lokale organisatievormen op de vormgeving van het sociaal domein. Het betekent een omvangrijke verandering in de organisatie van sociaal werk. Sociaal werkers moeten een rol innemen in het lokale speelveld.
- Een verdere duurzame ontwikkeling is de doordringing van sociale technologie in alle levensbereiken, dus ook binnen het domein zorg en welzijn. Deze doordringing brengt voor mensen verschillende vraagstukken met zich mee zoals privacy en veiligheid, online aanwezigheid, communicatie en scholing. Sociaal werk richt zich op de sociale betekenis van deze vraagstukken. In de beroepspraktijk van sociaal werk speelt sociale technologie een rol t.b.v. efficiënte dienstverlening, signaleren, voorkomen, communiceren, interveniëren en organiseren.
- Er zijn meer specifieke ontwikkelingen in het sociaal domein die leiden tot specifieke vraagstukken van mensen. Ze zijn in de drie specifieke profieldocumenten beschreven door Spierts, Geertsema (2016), Hordijk, Schippers (2016) en Geurts, Te Poel (2016). Ze komen in beeld bij de concrete beschrijvingen van de profielen. Zie hoofdstuk 3.

Deze duurzame ontwikkelingen betekenen dat mensen zich andere opvattingen over zorg en welzijn eigen moeten maken dan wat zij gewend waren in het kader van de verzorgingsstaat. Ze

impliceren veranderingen in de professies in zorg en welzijn (Movisie, 2015). Er heeft zich in de afgelopen jaren een intensief maatschappelijk debat voltrokken over de positionering en profilering van sociaal werk waarbij het werkveld van sociaal werkers, overheid, gemeentelijke opdrachtgevers, onderzoeksinstituten, adviesraden en ook de opleidingen betrokken zijn. Een debat dat is en wordt gevoerd langs de lijnen van de praktijk en langs lijnen van onderzoek. In dit debat heeft zich stap voor stap een duidelijk en toekomstbestendig beeld van sociaal werk en sociaal werkers uitgekristalliseerd dat we in de volgende paragrafen beschrijven.

1.2. De internationale definitie van sociaal werk

Dit domeinprofiel Sociaal Werk sluit voor de basisdefinitie van sociaal werk onverkort aan bij de internationale definitie: *social work is a practice-based profession and an academic discipline that promotes social change and development, social cohesion, and the empowerment and liberation of people. Principles of social justice, human rights, collective responsibility and respect for diversities are central to social work. Underpinned by theories of social work, social sciences, humanities and indigenous knowledge, social work engages people and structures to address life challenges and enhance wellbeing (IFSW, 2014).*

Deze internationale definitie vormde en vormt de toetssteen voor het professioneel handelen van sociaal werkers. Ze brengt tot uitdrukking dat sociaal werk een normatieve professie is: de taak van sociaal werkers is niet alleen hun werk zo goed mogelijk te doen, zij zien zich voor vraagstukken en situaties gesteld, waarin het een vraag is wat in deze situatie dat goede werk is. Daartoe maken zij voortdurend ethische afwegingen, die van invloed zijn op het werk en op de verantwoording ervan. Sociaal werkers betrekken de internationale definitie van sociaal werk in hun afwegingen: draagt mijn interventie bij aan het bevorderen van maatschappelijke ontwikkelingen, veranderingen en sociale cohesie? Draagt mijn interventie daadwerkelijk bij aan het ondersteunen en versterken van mensen (empowerment) in het omgaan met hun levensvragen en bij het verbeteren van hun welzijn¹? Het voor beroepsbeoefening sociaal werk belangrijke begrip *discretionaire ruimte* is uitdrukking van deze normativiteit: sociaal werkers brengen steeds de specifieke ethische afwegingen die in het geding zijn aan verschillende stakeholders over het voetlicht. Ze maken er werk van dat die waarden gerealiseerd worden.

1.3. Sociaal Werk bevordert sociaal functioneren

Onder sociale vraagstukken worden van oudsher vraagstukken gerekend als armoede, ongeletterdheid, maatschappelijke achterstanden, maatschappelijke ongelijkheid, opvoedingsvraagstukken, arbeidsvraagstukken, culturele vraagstukken, verschillende gezinskwesties, (wijk)ontwikkelingskwesties, verslavingsvraagstukken, schendingen van mensenrechten en opvang van vluchtelingen.

Spierts en Geertsema (2016) zeggen in hun studie naar sociaal werk –welzijn en samenleving dat er constanten aanwijsbaar zijn in de sociale vraagstukken in de praktijk van sociaal werkers: *blijvende vragen rond eenzaamheid, rouwverwerking, (langdurige) schulden, armoede en het volhouden met beperkte financiële middelen, relatieproblemen en opvoedingsvragen, depressieve klachten en vragen over seksualiteit en gender. Het gaat om reclasseringsvragen, vragen rond arbeid en samenwerken, om 'leun- en steuncontacten' om te voorkomen dat mensen terugvallen in problemen, om de ondersteuning van mensen met chronische psychiatrische of persoonlijkheidsvraagstukken die 'uitbehandeld' zijn. Het gaat om vragen rond het nemen van (gedeelde) verantwoordelijkheid door buurtbewoners voor de eigen*

¹ Er wordt in actuele literatuur in dit verband ook gesproken over *ethisch actorschap* van de sociaal werker.

leefomgeving, het ondersteunen van burgers die eigen initiatieven willen ontplooiën om hun leefwereld 'beter' te maken, het stimuleren van mensen om zich vrijwillig in te zetten voor kwetsbare burgers (bijvoorbeeld via mentoraten), de vormgeving van ontspanning en ontwikkeling passend bij de eigenheid van groepen mensen. Het gaat om de culturele kant van de kunst van het samenleven als groepen mensen met uiteenlopende en elkaar soms uitsluitende culturele opvattingen. En over sociaal ondernemerschap: hoe krijg je activiteiten gefinancierd, wanneer de overheid de bekostiging van sociale en culturele voorzieningen terugdraait. Sociaal werkers, zo zeggen zij, hebben voor een groot deel van hun werk te maken met verdriet, pijn, onoplosbaarheid, onmogelijkheid, geweld en dweilen met de kraan open. In het leven van individuen, in relaties en gezinnen, op trappenhuisen, galerijen en in keldergangen, op het werk, in de buurt, in de gevangenis en het ziekenhuis.

In dit domeinprofiel gaat het om de beschrijving van de domeinkwalificaties van sociaal werk, die ook bijdraagt aan de solide basis van de professie. Eén van pijlers voor de solide basis is het gebruik van een eenduidig vocabulaire waaronder de vele vraagstukken van mensen kunnen worden geordend, waar sociaal werk zich op richt, dat de kracht heeft van onderscheiding van verwante professies en dat voldoende ruimte biedt voor verschillende opvattingen van sociaal werk. In dit landelijk domeinprofiel is gekozen voor het begrip *sociaal functioneren* als startpunt voor het vocabulaire waaronder de concrete sociale vraagstukken worden gepositioneerd.

Hans van Ewijk gebruikte al in zijn inaugurele rede, die hij in 2010 uitsprak bij de aanvaarding van zijn hoogleraarschap aan de universiteit voor Humanistiek, het begrip *sociaal functioneren* om het eigene van het sociaal werk mee te karakteriseren. Hij zei daarover: *de kracht en essentie van het sociaal werk ligt volgens mij niet in het bestrijden van achterstanden of het verhelpen van stoornissen maar in de focus op het sociaal functioneren van mensen (....) of het bevorderen van sociale redzaamheid (....). De opgave voor de postmoderne mens is om in zijn gedrag en verhouding tot anderen zodanig te functioneren dat het leven redelijk beheersbaar blijft. In het sociaal functioneren van individuen en hun verbanden ligt de stille kracht van een sterke samenleving en juist in dat domein ligt ook de kracht van het sociaal werk.*

We gebruiken hier het begrip sociaal functioneren omdat het werkwoord impliceert dat er actoren sociaal functioneren, omdat het een breed gebruikt, bekend en (h)erkend begrip is binnen de professie (en verwante professies) en omdat het de kracht van onderscheiding heeft. De commissie Boutellier (2014) zegt over de kernfunctie van sociaal werk: *de kernfunctie van de instituties in het sociaal domein is bevorderen van sociale samenhang, inclusiviteit en participatie van burgers - samengevat als sociale kwaliteit.* Begrippen als sociale samenhang, inclusiviteit en participatie kunnen goed opgevat worden als bepalingen van optimaal sociaal functioneren die kunnen helpen bij de nadere bepaling of definitie van sociaal functioneren. Deze begrippen zijn andere termen dan armoedeopheffing of behandelen van stoornissen. In dit domeinprofiel is gekozen voor de term sociaal functioneren als funderend begrip. Dat neemt niet weg dat de beide begrippen *sociaal functioneren* en *sociale kwaliteit* (en ook daaraan verwante begrippen als *welzijn* of *welbevinden*) met elkaar zijn verbonden. Het doel van het bevorderen van sociaal functioneren is verbeteren van sociale kwaliteit.

1.3.1. Sociaal functioneren betreft deelnemen aan maatschappelijk leven

De term *sociaal functioneren* is een containerbegrip, dat betekenis moet krijgen vanuit de praktijk van het sociaal domein, vanuit de sociale vraagstukken die er spelen. Het laden van het begrip sociaal functioneren is daarom de eerste stap in het expliciteren van de visie op sociaal werk. Voor het domeinprofiel sociaal werk is het de uitdaging om een zodanige uitwerking te geven dat de uitwerkingen de kracht hebben het geheel tot uitdrukking te brengen, dat ze

aansluiten bij de sociaal-maatschappelijke werkelijkheid (vermijden van terminologie die de sociale vraagstukken en het sociaal domein te weinig recht doet) en dat de uitwerkingen de kracht hebben van onderscheiding (t.o.v. andere domeinen). We ontwikkelen de terminologie hieronder aan de hand van drie invalshoeken van waaruit naar sociaal functioneren gekeken kan worden.

Deci & Ryan (2006) begrijpen sociaal functioneren vanuit een individueel perspectief en wel vanuit drie funderende menselijke behoeften. Mensen hebben behoefte aan sociale verbondenheid, behoefte aan autonomie en behoefte aan competentie. De behoefte aan sociaal functioneren is vanuit deze invalshoek een individueel menselijke behoefte die is samengesteld uit drie pijlers. In de verbinding van deze drie begrippen wordt een beweging zichtbaar van mensen die zich autonoom, lerend naar hun context bewegen, de vervulling van individuele behoeftes leidt tot sociaal functioneren. Door sociaal functioneren als een funderende behoefte te begrijpen, wordt benadrukt dat de vervulling van de behoefte aan sociaal functioneren de voorwaarde is voor welzijn/welbevinden van mensen (sociale kwaliteit). De drie begrippen van Deci & Ryan moeten zeker betekenis krijgen in de uitwerking van sociaal functioneren: mensen hebben behoefte aan autonomie, aan sociale verbondenheid en aan leren. Sociaal werkers betrekken deze fundamentele behoeften in al hun afwegingen. Maar de benadering van sociaal functioneren als een individuele behoefte zou het werk van sociaal werkers te veel reduceren tot gerichtheid op individueel welzijn.

Met behulp van de *International Classification of Functioning, Disability and Health* (ICF) (WHO 2001) kan onder sociaal functioneren worden verstaan: *het deelnemen van mensen aan het maatschappelijk leven*. Het ICF-perspectief is deels een individueel perspectief, maar beschrijft eveneens aspecten van het maatschappelijk leven. Het doel van ICF (2001) is het beschrijven van een standaardvocabulaire en gestandaardiseerd begrippenapparaat voor verschillende professionals in het gezondheidsdomein en aanpalende domeinen waarmee ze over stoornissen en beperkingen kunnen communiceren. ICF beschrijft daartoe het menselijk functioneren vanuit drie verschillende perspectieven:

1. Het perspectief van het menselijk organisme (uitgewerkt in functies van het organisme en de classificatie van anatomische eigenschappen).
2. Het perspectief van het menselijk handelen.
3. Het perspectief van de mens als deelnemer aan het maatschappelijk leven.

In ICF (2001) zijn het tweede en derde perspectief gezamenlijk uitgewerkt in negen categorieën, waarvan een aantal betrekking heeft op individueel menselijk handelen (zoals leren, verzorgen, huishouden) en een aantal op deelnemen aan maatschappelijk leven (zoals werk, verenigingen, cultuur). Vanuit deze benadering geredeneerd, kunnen de menselijke vermogens en mogelijkheden om te handelen worden beschouwd als voorwaarden voor participeren. Organische functies en anatomische eigenschappen zijn dan weer voorwaardelijk voor het menselijk handelen en deelnemen aan maatschappelijk leven. Zie voor een meer concrete uitwerking hiervan paragraaf 3.3. (sociaal werk - zorg).

De onderscheiden van ICF (2001) hebben voor sociaal werkers verschillende betekenissen. Ze helpen te onderscheiden wat wel en niet tot hun domein behoort: mensen hebben te maken met de *gevolgen* van stoornissen in functies en anatomische eigenschappen voor hun handelen en voor hun deelnemen aan het maatschappelijk leven². De diagnose van stoornissen in de organische functies en anatomische eigenschappen behoort tot het medisch domein, niet tot het

² ICF spreekt bij functies en anatomische eigenschappen over *stoornissen*.

sociaal domein³. Verder maakt de ICF-benadering zichtbaar dat er altijd een wisselwerking is tussen het elementaire vermogen van mensen om te handelen en hun vermogen tot deelnemen aan het maatschappelijk leven. Deze wisselwerking moet in de overwegingen van sociaal werkers aanwezig zijn: zij kijken naar de mogelijkheden en vermogens van mensen om deel te nemen aan het maatschappelijk leven in relatie tot hun handelingsvermogen. Ze houden rekening met stoornissen van mensen in organische functies en anatomische eigenschappen die van invloed zijn op het sociaal functioneren. Een andere conclusie die uit ICF (2001) getrokken kan worden, is dat optimaal sociaal functioneren een verband heeft met menselijke beperkingen en dus dat optimaal sociaal functioneren voor mensen een relatieve activiteit is die in elke concrete situatie moet worden bepaald.

Deze aan ICF ontleende benadering van sociaal functioneren heeft wel de wisselwerking tussen mensen en maatschappelijk leven tot uitgangspunt maar kijkt nog niet naar de beïnvloeding van het maatschappelijk leven als zodanig als voorwaarde voor sociale kwaliteit. We voegen daarom aan de voorafgaande invalshoeken toe dat sociaal functioneren niet alleen vraagstukken van het menselijk individu als startpunt heeft, maar ook dat vraagstukken rondom het maatschappelijk leven zelf, systeemvraagstukken het startpunt kunnen en moeten zijn. Sociaal werkers kijken naar de wisselwerking tussen mensen en hun sociale omgeving en omgekeerd naar de wisselwerking tussen de sociale omgeving en mensen. Sociaal functioneren heeft dus betrekking *of deelnemen van mensen aan het maatschappelijk leven* en heeft betrekking op *de kracht en de openheid van het maatschappelijk leven tot het deelnemen van mensen*. In het domeinprofiel concretiseren we het daarom begrip sociaal functioneren aan de hand van een indeling van het maatschappelijk leven naar sociale omgevingen (sociale contexten, relationele contexten) waarin mensen leven, op zo'n manier dat de beschreven wisselwerking tot uitdrukking gebracht wordt. Sociaal functioneren betreft de wisselwerking tussen:

- Mensen en hun primaire leefomgeving. Daaronder verstaan we alleenstaanden, gezinnen en andere alledaagse samenlevingsvormen.
- Mensen en hun netwerken. Daaronder verstaan we het geheel aan formele en informele netwerken: familie, vrienden, kennissen, school, werk, groepen, subculturen, verenigingen, cultuurgemeenschappen, werk.
- Mensen en hun (lokale) gemeenschappen. Daaronder verstaan we communities, straat, wijk, buurt, gemeente, land.

Deze driedeling drukt drie verschillende perspectieven uit van de wisselwerking tussen mensen en hun contexten en tussen contexten en mensen. De perspectieven kunnen begrepen worden als fasen in een continuüm in de systemische (integrale) benadering van factoren die van invloed (kunnen zijn) op sociaal functioneren van mensen. De perspectieven zijn de contexten waarin mensen sociaal functioneren en die bepalend zijn voor sociaal functioneren. De perspectieven kijken ook naar de contexten als eigen eenheden van sociaal functioneren. De kracht van sociaal werkers is dat ze in staat zijn deze verschillende perspectieven te onderscheiden, te schakelen tussen deze perspectieven en vanuit die perspectieven de factoren die van invloed zijn op sociaal functioneren te achterhalen en te interveniëren. Deze drie perspectieven doen recht aan verschillen in de oorspronkelijke gerichtheid van maatschappelijk werk en dienstverlening, culturele en maatschappelijk vorming, sociaal pedagogische hulpverlening én pedagogiek. Ook wordt via deze indeling, die de focus legt op maatschappelijk

³ ICF (2001) spreekt bij activiteiten over *beperkingen* (de moeilijkheden die iemand heeft met het uitvoeren van handelingen), bij participatie over participatieproblemen (de problemen die iemand heeft met het deelnemen aan het maatschappelijk leven).

leven, recht gedaan aan sociaal functioneren als eigen sociaal begrip. Wat in deze drie perspectieven tot uitdrukking is gebracht, is dat mensen in wisselwerking met hun omgeving staan en omgekeerd dat een omgeving in wisselwerking met mensen staat. Sociaal werkers zijn gericht op deze wisselwerking.

In de volgende paragrafen gaan we verder in op elk van deze drie perspectieven.

1.3.2. Sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving

Sociaal werk draagt (desgevraagd) bij aan het (optimaal) sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving⁴. Onder primaire leefomgeving verstaan we de dagelijkse thuisomgeving van mensen, dit betreft alleenstaanden, gezinnen, partners en ook de residentiële omgeving (tijdelijk of langdurig, vrijwillig of dwang). Het gaat concreet om vraagstukken in sociaal functioneren van jeugd, volwassenen, ouderen, mensen met of zonder beperkingen, mensen van verschillende achtergronden en culturen die in hun primaire leefomgeving hun eigen uitdagingen en ontwikkelingsvraagstukken tegenkomen. Uitgangspunt zijn sociale vragen waarmee mensen in hun primaire leefomgeving van doen hebben en waarvoor zij aankloppen bij sociaal werkers (of naar wie zij door andere specialisten worden doorverwezen of die deze vraagstukken hebben gesignaleerd). Concrete vraagstukken kunnen onder andere zijn geweld in een gezin, seksueel misbruik, criminaliteit, armoede, schulden, eenzaamheid, drankverslaving, scholing, werkeloosheid.

Het centrale perspectief van deze sociale context is het *individuele, persoonlijke perspectief* van mensen en hun primaire leefomgeving. Sociaal werkers richten zich hier primair op individueel georiënteerde sociale vraagstukken. Om te benadrukken dat het individuele perspectief tegelijk een relationeel perspectief is, gebruiken we hiervoor als overkoepelende term *relationele autonomie*⁵. Met dit begrip brengen we tot uitdrukking dat in relatie tot anderen autonomie van mensen ontstaat en betekenis krijgt. Met dit begrip worden twee invalshoeken samengebracht: te weten dat mensen zelf richting willen geven aan hun handelen (zelfregie, zelfredzaam, autonoom, zingeving) en dat ze willen participeren (sociale verbondenheid). Via het begrip relationele autonomie brengen wij tot uitdrukking dat sociaal werkers, ook bij individuele vraagstukken, rekenschap geven van de wisselwerking tussen mensen en hun primaire leefomgeving die in het geding is. Bevorderen van relationele autonomie hangt samen met leren, met het vermogen van mensen om zich te kunnen verhouden tot anderen en tot aan hun niet bekende vraagstukken.

Mensen geven zelf richting aan hun handelen en sociaal werkers versterken desgevraagd het handelend vermogen van mensen en hun context als uitgangspunt en doel (ze nemen dus terughoudend over). Dat betekent concreet:

- Sociaal werkers maken contact of laten mensen contact maken (openheid), bijvoorbeeld door present te zijn, door gemakkelijke toegankelijkheid via een gebruiksvriendelijke website, door binnen de beloofde termijn te reageren, maar ook, door te signaleren dat er wat mis is en door outreachend te werken (preventie). De primaire beweging is echter die van mensen naar sociaal werkers, al dan niet in een situatie van

⁴ Wij gebruiken in dit document het begrip *bevorderen* als een containerbegrip, waaronder meer concrete begrippen kunnen vallen zoals ontwikkelen, verbeteren, innoveren en ook concrete professionele handelingen die hieraan voorwaardelijk zijn (zie paragraaf 2.1).

⁵ De term *relationele autonomie* is o.a. voorgesteld door Oosterling (2013).

doorverwijzen gecombineerd met openheid en signalerend vermogen van sociaal werkers in de concrete situaties waar zij werkzaam zijn.

- Het onderzoek dat sociaal werkers verrichten, is dialogisch en wederkerig georiënteerd. Ze nemen de authenticiteit van mensen en hun primaire leefomgeving als uitgangspunt. Authenticiteit heeft betrekking op het geheel van fysieke, geestelijke en sociale eigen kenmerken van mensen. Ze begrijpen en (h)erkennen waarin de ander van hen verschilt, hebben oog voor het eigene van zijn zingeving. Ze laten mensen en hun leefomgeving spreken vanuit hun eigenheid waardoor hun (eigenlijke) kracht en kwetsbaarheid in beeld kunnen komen en hun mogelijkheden tot optimaal sociaal functioneren kunnen worden onderzocht. Sociaal werkers leven zich in en nemen naar vermogen afstand van zichzelf. In het onderzoek komt naar voren wat reëel mogelijk is aan relationele autonomie (en wat wel of niet oplosbare factoren zijn).
- Ze dragen eraan bij dat mensen en hun omgeving hun eigen begrip van sociale kwaliteit daadwerkelijk kunnen vormgeven, wat iets anders is dan het vormgeven van wat sociaal werkers zelf verstaan onder sociale kwaliteit en sociaal functioneren voor die mensen. Daarom opereren sociaal werkers op basis van dialoog, wederkerigheid met mensen en hun primaire leefomgeving en vanuit het besef dat zij zelf mee moeten veranderen in een ontwikkelingsproces. De erkenning van het wederzijdse verschil is de basis van een zinvolle relatie en bepaalt een groot deel van het handelen van sociaal werkers. Ze bevorderen dat mensen hun capaciteiten zo volledig mogelijk benutten (ondersteunen leervermogen), vragen naar de kracht van hun omgeving (zoals mantelzorg, burens, gratis voorzieningen). Ze richten zich op de kracht en ontwikkelingsmogelijkheden van mensen en hun omgeving, niet slechts op wat ze niet kunnen, de stoornis en op een slechts curatief uitgangspunt. Ze hebben als uitgangspunt optimaal aan te sluiten bij de mogelijkheden van mensen en deze te bekrachtigen binnen de begrenzing van hun fysieke, sociale en mentale kaders. Deze benadering vormt ook het uitgangspunt in situaties waar ze een wettelijk besluit dienen uit te voeren (dwang en drang). Bij complexe langduriger problematiek roepen ze de hulp in van de juiste experts (zoals specialisten in gezinsbegeleiding).

Het bevorderen van de vermogens en de mogelijkheden tot zelfregie en deelnemen van mensen in hun primaire leefomgeving is een voor het bevorderen van sociale kwaliteit belangrijk perspectief. Er kunnen zich situaties voordoen bij mensen en hun directe leefomgeving die zodanig bedreigend zijn dat eerst extern een interventie moet plaatsvinden alvorens aan ontwikkeling of herstel kan worden gewerkt. Sociaal werkers maken ook in situaties van dwang en drang (inschakelen bevoegd gezag, residentiële setting, reclassering, ziekenhuis) afwegingen rondom relationele autonomie.

Sociaal werkers onderscheiden een breed scala aan professionele handelingen om sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving te bevorderen. Deze zijn inventariserend beschreven in paragraaf 2.1.

1.3.3. Sociaal functioneren van mensen en hun netwerken

In het maatschappelijk leven van mensen spelen netwerken een belangrijke rol. Een netwerk kan worden gekarakteriseerd door de functie die het voor de mensen heeft, of door de doelen die de mensen met het netwerk hebben. Het begrip netwerk is een containerbegrip, er kan een breed scala aan menselijke verbanden onder worden gerekend zoals familie, groepen, scholen, verenigingen, vrijwilligersverbanden, cultuurgemeenschappen, werkomgevingen, instellingen

waarin mensen verkeren⁶. In de tegenwoordige tijd zijn virtuele netwerken, benaderd via social media, van grote betekenis voor mensen en hun sociaal functioneren. Mensen verbinden zich met vele netwerken als onderdeel van hun identiteitsopbouw (via bijvoorbeeld gaming, op het gebied van cultuur, sport, scholing, kleding, religie, arbeid) die veelal niet herleidbaar zijn tot één bepaalde geografisch aan te wijzen gemeenschap. Netwerken kunnen informele netwerken zijn of formele netwerken, netwerken kunnen uitlopen van losse verbanden tot zeer gestructureerde organisatievormen. Netwerken kunnen ook zijn de instelling waarin mensen tijdelijk of langduriger verblijven en waarin zij intensieve begeleiding, zorg, hulp en behandeling ontvangen. Het perspectief van de sociaal werker is hier zowel het groepspectief als de wisselwerking groepspectief/individueel perspectief.

Goed functionerende netwerken dragen bij aan het sociaal functioneren van mensen en aan de sociale kwaliteit van de samenleving als geheel. Bezien vanuit sociaal functioneren gaat het bij netwerken om de openheid en kracht zich te richten op mensen, zoals het organiseren en verbinden van meer passende mantelzorg dan alleen vanuit familie en gezin, het bieden van steun door bijvoorbeeld ervaringsdeskundigheid, het initiëren van culturele ontwikkeling. Het gaat om de openheid van netwerken en de kracht tot opnemen van mensen (inclusie, diversiteit, samenredzaamheid, diversiteit). Het gaat om het ontwikkelingsvermogen en innovatievermogen van netwerken (in een wijk dingen samendoen, binnen een vereniging nieuwe doelen realiseren, cultuurontwikkeling, initiatieven tot sociaal ondernemerschap). Het gaat om het producerend vermogen van netwerken, development.

Netwerken zijn geen neutrale entiteiten, maar hebben normatieve betekenis: netwerken kunnen uitsluiten waar ze moeten insluiten, op wat voor manier dan ook (pesten, discrimineren), netwerken kunnen onwenselijk gedrag van mensen bevorderen en maskeren, netwerken van mensen die criminele doelen nastreven. In die zin is het begrip netwerken alles behalve een abstracte neutrale bepaling maar wordt er een gelaagde en normatieve werkelijkheid mee bedoeld. Aanpak van verslavingsproblematiek of pesten vereist bijvoorbeeld meer dan focus op zelfregie het gaat ook om de aanpak van de sociale omgeving (het netwerk, de vriendenkring) die dit gedrag uitlokt of bevordert.

Sociaal werkers zullen in de regel het functioneren van dié netwerken bevorderen die zelf meer of minder nadrukkelijk gericht zijn op het bevorderen van optimaal sociaal functioneren van mensen en hun leefomgeving en netwerken zoals verenigingen en stichtingen die met vrijwilligers of ervaringsdeskundigheid anderen willen ondersteunen, netwerken van mensen die activiteiten ontplooiën in buurten om verbeteringen te bewerkstelligen. Wat bevorderen van sociaal functioneren van mensen en netwerken concreet inhoudt, hangt af van de uitgangspositie van de mensen en hun netwerken, van hun vraag en betreft dus gedifferentieerde handelingen van sociaal werkers. Het bevorderen van sociaal functioneren van netwerken impliceert gericht zijn op inzet van - en versterken van vrijwilligers en ervaringsdeskundigen (ook vanuit het perspectief van versterken en ondersteunen van mantelzorg):

- Een nieuw sociaal netwerk ontwikkelen om bepaalde sociale vragen te beantwoorden.
- Een bestaand sociaal netwerk versterken of verbeteren (faciliteren, revitaliseren, uitbreiden).
- Een netwerk geheel of gedeeltelijk aansturen zoals netwerken van vrijwilligers, activiteiten van mensen in buurten die ondersteuning vragen van sociaal werkers bij

⁶ Wij beschouwen het gezin en partnerschap vanuit het perspectief van de primaire leefomgeving (1.3.2.).

bijvoorbeeld financiering, kwaliteit van het werk als kwaliteit van de ondersteuning van de uitvoering van het werk door vrijwilligers.

De focus op netwerken vereist o.a. dat sociaal werkers denken en opereren vanuit co-creatie met mensen en hun netwerken en dat ze oog hebben voor de inzet van social media t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en netwerken. De focus op netwerken draagt bij aan signaleren en aan preventie. De bevordering van sociaal functioneren van mensen en hun netwerken is een voorwaarde voor het versterken van eigen kracht en participeren.

1.3.4. Sociaal functioneren van mensen en hun gemeenschappen

Een dicht tegen het netwerkperspectief aanliggend, maar zinvol ervan te onderscheiden perspectief van sociaal functioneren, betreft het perspectief van de gemeenschappen. Onder dit perspectief worden gevat meer gedifferentieerde, lossere, complexere en/of omvangrijkere lokale verbanden en verbindingen dan bij afzonderlijke netwerken, zoals straten, buurten, wijken met gedifferentieerde cultuurgemeenschappen, steden met gedifferentieerde sociale vraagstukken die verder reiken dan individuele vraagstukken en losse netwerken.

Bij het perspectief van gemeenschappen zijn naast geografisch lokaliseerbare vraagstukken ook vraagstukken in het geding m.b.t. maatschappelijke regelgeving, verbinden van verschillende culturen, wijkvoorzieningen, onderwijsvoorzieningen, werkgelegenheid, lokale economische vraagstukken, sociaal beleid op hun betekenis voor sociaal functioneren. Nog verder abstraherend gezegd: de mate van realisatie van rechtvaardigheid, rechtsgelijkheid, kansgelijkheid en veiligheid in een gemeenschap is van grote betekenis voor sociaal functioneren van mensen en netwerken.

De kwaliteit van sociaal functioneren in de primaire leefomgeving en in netwerken wordt mede bepaald door deze maatschappelijke context. Vraagstukken rond sociaal functioneren kunnen zijn gerelateerd aan factoren die op het niveau van gemeenschappen spelen zoals werkloosheid, sociale condities, sociaal beleid, (ontbrekende) wijkvoorzieningen, inadequate regelgeving, fysieke of sociale onveiligheid. Het benaderen van sociale vraagstukken vanuit het gemeenschapsperspectief is dan ook van betekenis met het oog op signaleren en preventie. Voor het ontdekken en stellen van vraagstukken in deze spelen het signalerend vermogen, het onderzoekend en analyserend vermogen belangrijke rollen. In de concrete beroepspraktijk kunnen individuele sociale vraagstukken van mensen of netwerken het startpunt vormen aan de hand waarvan sociaal werkers tot de ontdekking kunnen komen dat maatschappelijke factoren van doorslaggevende invloed zijn. Omgekeerd signaleren sociaal werkers maatschappelijke ontwikkelingen die van kritische betekenis kunnen zijn. Het perspectief van sociaal werkers is hier zowel het perspectief van de verbinding van verschillende groepen/netwerken en het perspectief van het brede scala aan lokale, regionale en maatschappelijke regelgeving.

Sociaal werkers richten zich (ook) op het versterken van gemeenschappen met als doel optimaliseren van sociaal functioneren van mensen in die gemeenschap en optimaliseren van de gemeenschap zelf. Ze signaleren meer omvattende sociale verschijnselen in gemeenschappen (zoals agressie, geweld, discriminatie, onveiligheid, burgerinitiatieven, ontwikkelingskansen) verrichten er (dialogisch, wederkerig) onderzoek naar en interveniëren van daaruit in die gemeenschap met mensen uit/in die gemeenschap.

Het werk van sociaal werkers is faciliterend (tegemoetkomend aan vragen in de gemeenschap), ontwikkelingsgericht (community development, burgerinitiatieven), wederzijds bemiddelend (zoals het bemiddelen tussen uitvoering van een gemeentebesluit en zich heftig verzettende

burgergroepen), signalerend en voorkomend/preventie (uitwerking van regelgeving of omgekeerd kenbaar maken van verschijnselen naar bevoegd gezag), kritiserend (rechten, waarden), adviserend, het kan ook beleidsgericht van karakter zijn (beleidswerk is in de regel meer senior- en masterniveau).

De lokale overheid is regelmatig de (directe of indirecte) opdrachtgever van sociaal werkers. In dit verband is het begrip discretionaire ruimte (eveneens) van betekenis: sociaal werkers zijn niet slechts uitvoerende opdrachtnemers van de overheid, maar moeten ook specifieke waarden van sociaal functioneren over het voetlicht brengen en daaraan verbonden aspecten van veranderingen in maatschappelijke regelgeving over het voetlicht weten te brengen. Zie verder paragraaf 1.5.

1.4. Sociaal functioneren en complexiteit

Het bereiken van optimaal sociaal functioneren is voor mensen, netwerken en gemeenschappen veelal *complex*, omdat er veel verschillende factoren tegelijk in het geding zijn. Van Ewijk (2010) zegt hierover: *van verzorgingsstaat naar een staat van complexiteit die leidt tot een toenemende sociale gevoeligheid en kwetsbaarheid.... Denken en handelen vanuit complexiteit lijkt me een vruchtbare benadering in het sociaal domein.... Van vooruitgangsgeloof zijn we beland in een wereld van complexiteit waar het managen van die complexiteit alle aandacht vraagt..... de oude sociale kwestie van armoedebestrijding is verdrongen door de sociale kwestie van het richting vinden in en greep krijgen op de sociale complexiteit.*

De essentie is steeds dat de complexiteit niet wordt teruggebracht tot één oorzaak of stoornis, dat de oplossing niet gezocht wordt in één methode of professional maar dat aan de complexiteit recht wordt gedaan door de boel te mobiliseren en tegelijk bij elkaar te houden, te activeren en in te bedden. Ik zou het ook zo kunnen zeggen: door de mate van complexiteit hebben mensen die door wat voor oorzaken ook ernstige moeite hebben in hun sociaal functioneren een betrouwbare partner nodig om de complexiteit te lijf te gaan.

Complexiteit als eigenheid van het domein

Het domein als geheel wordt wel een *ill structured domain* genoemd. Er is in dit domein sprake van gebeurtenissen en situaties die in hoge mate uniek zijn qua samenstellende factoren en qua interactie daartussen. Begrippen hierbij zijn o.a. comorbiditeit en contextuele complexiteit. Er is bij veel vraagstukken geen diagnose-behandelcombinatie (DBC) of richtlijn voor handelen aanwezig. De sociaal werker focust op de vraag of het signaal, zoekt deze op dialogische wijze scherp te krijgen en de geëigende context te betrekken. Er zijn veelal geen direct toepasbare oplossingen voorhanden. Hij handelt in relatie tot het vermogen van de mensen en hun sociale context. Het werk van sociaal werkers is heterogeen, het kan uiteenlopen van werken in gevangenissen tot werken met kinderen, van geweldsvraagstukken tot opvoedingsvraagstukken. Deze heterogeniteit brengt ook een aan het beroep eigen complexiteit met zich mee.

Professioneel Handelen en Complexiteit

Bevorderen van sociaal functioneren vereist dat sociaal werkers om kunnen gaan met deze complexiteit. Het bevorderen van sociaal functioneren is geen lineair routinematige activiteit. Mensen, netwerken, gemeenschappen moeten, om veranderingen te bereiken, vele verschillende beïnvloedende factoren doorzien die elkaar beïnvloeden, die stapelen, ze moeten paden afwegen en de verschillende factoren die in het geding zijn, zien te verbinden. Van Ewijk (2010) beschouwt de praktijk van sociaal werkers als de praktijk van een *reflective practitioner*. Ook Boutellier (2014) benadrukt het belang van opleiden tot reflectieve professionals.

Sociaal werk is gericht op complex samengestelde vraagstukken die een kritische uitwerking hebben voor het deelnemen van mensen aan het maatschappelijk leven. Complexiteit van vraagstukken houdt in dat er bij deze vraagstukken rond sociaal functioneren steeds verschillende elkaar beïnvloedende en soms ook versterkende factoren van invloed zijn. Sociaal werkers schakelen naar- en reflecteren op de verschillende perspectieven die van invloed kunnen zijn. Sociale vraagstukken waar mensen zich moeilijk alleen uit kunnen redden worden gekarakteriseerd door combinaties van lastig uiteen te rafelen factoren zoals een combinatie van werkloosheid, armoede en schulden, waarbij deze factoren elkaar versterken of een situatie waaruit kinderen zich niet kunnen redden door verslavingsproblemen van één van de ouders, escalatie tussen de ouders en toenemende verwaarlozing. Maar ook op andere niveaus dan op het niveau van mensen en hun directe leefomgeving verschijnen sociale vraagstukken, zoals terugkerende overlast en vandalisme in een wijk of veiligheidsvraagstukken.

Sociaal werkers interveniëren *duurzaam*. Duurzaam heeft primair betrekking op *bevordering van duurzaam sociaal functioneren*. Sociaal werkers vermijden suboptimalisatie of slechts kortetermijn-oplossingen die een sociaal vraagstuk slechts tijdelijk en voor het oog oplossen. Duurzaam oplossen van sociale vraagstukken vereist dat recht wordt gedaan aan de vele factoren die in het geding zijn, dat wil zeggen dat ze mee in de overwegingen en in de aanpak worden betrokken omdat ze anders hun invloed behouden. Duurzaam oplossen vereist recht doen aan de complexiteit. Voor de duurzame oplossing van veel sociale vraagstukken zijn dan ook vaak geen directe technische oplossingen voorhanden. Oplossingen zijn ook procesmatig van karakter, ze worden gerealiseerd door een combinatie van interventies, die kunnen bestaan uit wegnemen van bepaalde factoren, initiëren van ontwikkelingen van mensen en het versterken van positieve factoren. Deze visie op duurzaam handelende sociaal werkers sluit aan bij de visie op duurzaamheid van het Earth Charter dat naast *respect, zorg voor alle levensvormen, sociale en economische rechtvaardigheid, democratie, geweldloosheid & vrede* ook *ecologische integriteit* omvat (NCDO)⁷.

Complexiteit en samenleving

Mensen kunnen moeite hebben hun eigen weg te vinden in een omgeving die ze als (te) gecompliceerd ervaren, om welk oorzaken dan ook. De ervaringen van een gecompliceerde samenleving kunnen zijn ingegeven door sociale factoren zoals onzekerheid van mensen over het goede leven en hoe dat te bereiken. Vaste zuilen hebben hun betekenis verloren en instromende culturen eisen een betekenis, wat bij kan dragen aan vragen naar richtinggevende waarden. Maar kunnen ook zijn ingegeven door beperkingen van mensen. Het gaat dus ook om perceptie van - en om het vermogen van mensen om te gaan met culturele veranderingen. Wellicht is de samenleving over het geheel gezien vaardiger geworden met veranderingen om te gaan dan voorheen en moeten mensen nu in een specifieke vorm van gecompliceerdheid zien te handelen, die wordt gekarakteriseerd door informatie-overload, complexe regelgeving, verlies van traditionele identificatiemogelijkheden, nieuwe vormen van vrijheid, nieuwe vraagstukken van samenleven en complexe mondiale conflicten die ook een effect op hun gezinsleven, netwerken en gemeenschap hebben.

Complexiteit en sociale kwaliteit

Ook is er sprake van normativiteit en relativiteit: er is geen absoluut optimaal sociaal functioneren dat leidt tot absolute sociale kwaliteit. De resultaten bij vraagstukken rond sociaal functioneren kunnen door de sommige mensen als acceptabel worden ervaren, anderen zullen

⁷ Op elk van deze gebieden is een aantal internationaal sociaal maatschappelijke doelen uitgewerkt.

ze als onacceptabel ervaren. De aanvaarding van resultaten ligt bij mensen en hun sociale context zelf. De afwegingen die sociaal werkers maken, zijn, zoals gezegd, steeds gerelateerd aan de vraag wat in deze situatie het goede werk is.

Bachelorniveau in relatie tot complexiteit

In het kunnen handelen in deze complexiteit en normativiteit ligt het bachelorniveau van sociaal werkers als reflectieve professionals:

	HBO Bachelor Sociaal Werk
Problem setting	Kunnen dialogisch de verschillende factoren die in het geding zijn onderzoeken, doorzien, bepalen, expliciteren en analyseren. Dat vereist dat sociaal werkers een brede kennisbasis hebben, die hen in staat stelt deze factoren te (her)kennen.
Perspectieven	Kunnen dialogisch verschillende perspectieven die in het geding zijn in overwegingen betrekken en kunnen schakelen tussen de verschillende niveaus in sociale context. Dat vereist dat sociaal werkers een brede kennisbasis hebben, die hen in staat stelt deze perspectieven te (her)kennen en te communiceren.
Informatie	Trekken een plan op basis van beperkt beschikbare informatie, tegen de achtergrond van hun kennisbasis
Duurzaam	Interveniëren duurzaam door beïnvloeding van de relevante factoren en maken zichtbaar dat de relevante factoren worden beïnvloed.
Practice based	Interveniëren dialogisch en wederkerig – bezien het resultaat en effect van hun interventie in verhouding tot de receptie en stellen bij (practice based). Doen recht aan relationele autonomie.
Relationeel	Begrijpen dat zij deel zijn van de situatie waarin zij handelen en dat leren <i>samen leren</i> is.
Normatief	Zijn zich bewust van de normativiteit van de situatie. Onderscheiden wat mensen zelf voor ogen staat, wat het goede in deze situatie kan zijn. Eisen discretionaire ruimte voor zich op.

Deze bepaling van het bachelorniveau van sociaal werkers is gebaseerd op de uitwerking van reflectieve professionaliteit zoals die in deze paragraaf is uitgedrukt. In de bijlage 1 werken we bachelorniveau uit aan de hand van de HBO-Standaard en de Dublin Descriptoren.

1.5. Profielen en de organisatorische inbedding van sociaal werk

Het gebruik van de term sociaal werk als overkoepelend begrip zegt iets over de veranderingen t.o.v. de vroegere benadering waarin de begrippen maatschappelijk werker, pedagoog, sociaal pedagogisch hulpverlener en cultureel werker werden gebruikt, elk met hun eigen werkvelden. In de in paragraaf 1.3.2-1.3.4 beschreven perspectieven van sociaal werkers zijn de perspectieven van deze oorspronkelijke sociale professies zichtbaar gebleven. De concrete beroepsbeoefening van Sociaal Werkers zal echter overwegend plaatsvinden op één van de drie landelijk gedefinieerde profielen die zijn bepaald op basis van het onderzoek van de Commissie Boutellier (2014). Er zijn ook overschrijdende perspectieven of thematische perspectieven waarin sociaal werk van betekenis is en die niet direct binnen deze profielen geduid kunnen worden. Sociaal werkers zijn gespecialiseerd op werken binnen één van de volgende profielen:

- *Profiel Sociaal Werk – welzijn en samenleving.*
- *Profiel Sociaal Werk - zorg.*
- *Profiel Sociaal Werk - Jeugd.*

De gedachte is dat sociaal werk binnen elk van deze profielen op een eigen wijze vorm krijgt, echter steeds gedacht vanuit sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving, van mensen en netwerken en van mensen en gemeenschappen. De inhoud van deze profielen wordt verder beschreven in hoofdstuk 3.

Sociaal werkers kunnen vanuit de profielbenadering worden gekarakteriseerd als *T-shaped professionals*. Sociaal werkers zijn ook in staat te doorzien welke perspectieven van andere disciplines in het geding zijn bij sociale vraagstukken, ze zijn in staat deze disciplines te doorzien en bij het vraagstuk te organiseren (interprofessioneel samenwerken). Interprofessionele samenwerking impliceert eveneens dat zij in staat zijn, vanuit hun sociale paradigma, invloed te hebben in andere vraagstukken. Sociaal werkers hebben verder een breed perspectief op sociale vraagstukken (en mogelijkheden) ontwikkeld dat hen in staat stelt een breed spectrum aan verschillende factoren te onderscheiden die in het geding zijn bij sociale vraagstukken, in overweging te nemen en daarop hun handelen te baseren, hetzij t.b.v. eigen handelen, hetzij ten behoeve van doorverwijzen. Ze kunnen de verschillende factoren onderscheiden en verbinden naar een meer integraal perspectief. Ze wegen een breder spectrum aan mogelijke interventies af die voorheen tot aparte domeinen behoorden. Sociaal werkers zijn expert in deze integrale benadering, die werkelijk integratie van de verschillende perspectieven vormt en moet vormen. Tegelijkertijd zijn zij specifiek deskundig op één van de drie profielen.

De Gezondheidsraad (2014) schrijft over het werkveld van sociaal werk: *Het sociaal werk in het gedecentraliseerde sociaal domein speelt zich af op een drietal velden die onderscheiden kunnen worden, maar wel nauw samenhangen:*

- *In het eerste veld vervult de sociaal werker een belangrijke rol in de activering van de kracht van burgers en samenleving. Het gaat daarbij om ondersteuning van initiatieven van burgers, vrijwilligerswerk, mantelzorg en een breed palet aan preventieve voorzieningen.* Dit veld is onder netwerken en gemeenschappen gepositioneerd.
- *In het tweede veld gaat het om gratis toegankelijke individuele ondersteuning van burgers door professionals. Het kan gaan om tijdelijke ondersteuning, maar ook om langdurige nazorg en ondersteuning bij een kans op terugval en structurele ondersteuning bij chronische problematiek.* Dit veld is onder primaire leefomgeving gepositioneerd.
- *In het derde veld wordt complexe en/of langdurige ondersteuning gegeven. Deze zorg wordt nu nog vaak intramuraal en buiten de directe leefomgeving van de burger gegeven, maar na 2015 wordt nagestreefd om ook deze ondersteuning dicht bij de burger in de wijk te geven.* Dit veld is gepositioneerd onder zowel primaire leefomgeving als onder netwerken.

De organisatorische context waarin sociaal werk vorm krijgt, is nog volop in ontwikkeling. De organisatorische doelstellingen zijn meervoudig: laagdrempelige toegankelijkheid voor mensen, ondersteuning bij het vinden van hun eigen weg in de vele regels en mogelijkheden die voor hen van toepassing zijn (keukentafelgesprek, gratis voorzieningen, bekostigde kortdurende en langdurende voorzieningen), ondersteunen bij activeren van hun netwerken, coördinatie op een dossier (één loket, één regievoerend dossierhouder), niet alleen doorverwijzen naar specialisten maar ook hun inzet coördineren, interprofessionele samenwerking tussen verwante disciplines, resultaatgerichtheid van interventies, reduceren van kosten, bijtijds signaleren, voorkomen dat vraagstukken groter worden (preventie). Grofweg gezegd kunnen de volgende organisatorische contexten worden onderscheiden:

- Sociaal werkers opereren in interdisciplinaire wijkteams vanuit één gemeenschappelijke thuisbasis (Movisie, 2016). Interdisciplinaire wijkteams zijn in vrijwel alle grotere gemeenten ingevoerd. In kleinere gemeenten zijn vergelijkbare inrichtingen gerealiseerd (regionaal gerichte teams). Uitgangspunt is de gedachte dat via interdisciplinaire wijkteams veel van de hierboven genoemde doelstellingen verwekelijkt kunnen worden. Wijkteams, in welke vorm dan ook (voorlichting en informatie, uitvoering), hebben een centrale positie in het sociaal domein. Ze begeven zich in de nulde lijn en de eerste lijn en verwijzen naar de tweede lijn. Wijkteams opereren in vele interprofessionele samenwerkingsverbanden t.b.v. diverse vraagstukken.
- Sociaal werkers zijn in de regel in dienst van instellingen (branches) die als opdrachtnemer opereren voor een gemeente die opdrachtgever is. Deze relatie vraagt ook van de instellingen een ingrijpende heroriëntatie. Gemeentes besteden elementaire zorg/ondersteuning, professioneel sociaal werk én zorg aan bij instellingen (integraal georiënteerd en specialistische ondersteuning). Er worden in concurrentie vaste bedragen voor vaste prestaties qua inhoud en omvang overeengekomen, die jaarlijks beoordeeld worden. Sociaal werkers opereren binnen deze zakelijke resultaatgerichte context. Sociaal werkers werken, zoals gezegd, in interdisciplinaire wijkteams of regiotteams samen met collega's van andere instellingen en van andere disciplines.
- In het sociaal domein neemt de betekenis van sociaal werk vanuit een eigen sociale onderneming toe, waarbij behalve de gemeente als opdrachtgever (meer) ook netwerken voor de ondersteuning van de realisering van hun doelstellingen sociale ondernemingen inhuren. Sommige sociaal werkers kiezen voor zelfstandig ondernemerschap. Zij kiezen ervoor te ondernemen op het gebied van sociale innovatie zoals ondersteunen van wijken als lerende gemeenschappen. Zij ontwikkelen vanuit die rol aantrekkelijke creatieve vormen van sociale ontwikkeling. Zij positioneren zich ontwikkelingsgericht in wat wordt genoemd, de nulde lijn.
- Daarnaast blijven sociaal werkers werken in - en vanuit instellingen t.b.v. langdurige en/of specialistische ondersteuning en/of (gedwongen) verblijf, zowel vanuit het profiel Zorg als vanuit de behoefte van mensen aan meer specialistische ondersteuning. Hoewel de inhoud van het werk in langdurige ondersteuning ook van karakter verandert (meer focus op extramuraal, zelfregie, participeren), is de verwachting dat de werksetting grotendeels blijft wat ze was. Maar ook deze instellingen opereren vanuit aanbestedingen. Er zijn grote instellingen die met tientallen gemeenten contracten af moeten sluiten.
- Er zijn andere verbanden waarin sociaal werkers werkzaam kunnen zijn, als gemeentebtenaar (ontwikkeling en/of uitvoering van sociaal beleid), als beleidsmedewerker bij (branche)instellingen of als experts die zijn betrokken bij thema's die landelijk georganiseerd moeten worden. Vanuit dienstverband of vanuit de eigen onderneming.

Het bovenstaande maakt duidelijk dat er bij opdrachtgevers in het gedecentraliseerde sociale domein verwachtingen over sociaal werk leven, waarbij begrippen als productgerichtheid, directe resultaatgerichtheid, meetbare resultaten, kostenreductie en direct verhelpen van beperkingen en participatieproblemen overheersen. Van sociaal werkers wordt echter meer vereist dan de uitvoering van productgerichte resultaatopdrachten om sociaal disfunctioneren op te heffen of te sanctioneren. Zij moeten de vraag achter de directe vraag duiden en tot gelding brengen, ze moeten de complexiteit recht doen, onderzoeken en signaleren wat er werkelijk aan de hand is en gericht zijn op het verkleinen van risico's, voorkomen van ernstiger zorgvragen. Ze moeten ook, met het oog op het gebruik van digitale middelen, oog hebben voor

privacyvraagstukken. Het gaat bijvoorbeeld niet alleen om directe schuldsanering, het gaat ook om het begrijpen van het geheel aan factoren dat heeft bijgedragen aan schuldenproblematiek en het mensen ondersteunen bij het zichzelf richting te leren geven om dergelijke problemen in de toekomst te vermijden. Sociaal werk brengt in deze maatschappelijke context waar resultaatgerichtheid, meetbaarheid en ook het direct verhelpen van sociaal disfunctioneren belangrijke eisen en verwachtingen zijn, aan de opdrachtgevers over het voetlicht wat het eigenlijke sociale vraagstuk is, en wat de eigenlijke interventies (behoren te) zijn (discretionaire ruimte).

1.6. Positionering sociaal werk in het domein van zorg en welzijn

Wij hebben in de paragrafen 1.3-1.5 de eigenheid van sociaal werk beschreven. In deze paragraaf gaan we in op verbindingen en onderscheidingen van sociaal werk met verwante disciplines.

Vergelijken we de sociale vraagstukken met verzorgingsvraagstukken waar verpleegkundigen mee worden geconfronteerd dan zien we overeenstemmingen en verschillen. Ook de *opleiding bachelor of nursing leidt op tot verpleegkundigen die breed inzetbaar zijn, in verschillende settings. Gezien de demografische, sociale en zorginhoudelijke ontwikkelingen waaronder de trans- en extramuralisering, zal er in de nabije toekomst meer vraag zijn naar goed opgeleide wijkverpleegkundigen.* ... Het centrale perspectief van de verpleegkundige is de rol van zorgverlener (Bachelor Nursing 2020+, 2016). Als zorgverlener stelt de *verpleegkundige op de eerste plaats op basis van klinisch redeneren de behoefte aan verpleegkundige zorg vast op lichamelijk, psychisch, functioneel en sociaal gebied, indiceert en verleent deze zorg in complexe situaties, volgens het verpleegkundig proces, op basis van evidence based practice.* De problemen van patiënten, zoals verpleegkundigen die in alle contexten tegenkomen, betreffen vier gebieden van het menselijk functioneren: het lichamelijke, het psychische, het functionele en het sociale. Naast deze 'generieke' problemen zijn er altijd ook specifieke. *De verpleegkundige ondersteunt zelfmanagement van mensen, hun naasten en hun sociale netwerk, met als doel het behouden of verbeteren van het dagelijks functioneren in relatie tot gezondheid en ziekte en kwaliteit van leven.*

De oriëntaties van verpleegkundigen zijn de individuele patiënt, de verpleegkundige zorg die hij behoeft en de ondersteuning van zijn vermogen tot zelfmanagement. Vanuit deze oriëntaties overweegt de verpleegkundige de verschillende factoren die in het geding zijn. Wanneer de verpleegkundige spreekt over de sociale omgeving gaat het overwegend over de betekenis van de sociale omgeving in relatie tot de gezondheid van de individuele patiënt. Voor sociaal werkers is de wisselwerking tussen het sociale systeem en mensen het uitgangspunt, de kwaliteit van de sociale omgeving die eraan bijdraagt dat mensen zo optimaal mogelijk kunnen functioneren. Sociaal werkers onderzoeken het gehele sociale weefsel om te begrijpen wat de mogelijkheden zijn. De interprofessionele verbinding van verpleegkundigen en sociaal werkers in bijvoorbeeld interdisciplinaire wijkteams creëert de mogelijkheid voor beide professies elkaar aan te vullen en te versterken.

Veiligheid is een groot maatschappelijke thema. In het hedendaagse discours (bijvoorbeeld smart cities, bijvoorbeeld terrorismebestrijding) speelt de verbinding van sociale media met veiligheid een belangrijke rol. Privacy van mensen is vanuit verschillende invalshoeken een issue. Sociaal werk speelt vanuit haar focus op sociaal functioneren een belangrijke rol in het concrete veiligheidsdebat: qua signaleren van potentiële ontwikkelingen en qua voorkomen doordat ze haar werk op cruciale punten in de samenleving verricht (gezinnen, wijken, gevangenissen) en door haar gerichtheid op ontwikkeling van sociaal functioneren (community

development, verbinden culturen, signaleren onvrede, mensen ondersteunen hun plek te vinden) en hun vermogen (potentiële) sociale onveiligheid te adresseren. Juist deze proactieve sociale focus, onderscheidt sociaal werk van de meer technisch georiënteerde veiligheidsgebieden (technische en economische bacheloropleidingen veiligheid). Het veiligheidsdomein is een domein waarop interprofessionele samenwerking van grote betekenis is (technici, politie, justitie, sociaal werk, educatie).

(Kunst en Cultuur) Educatie. Sociaal werk heeft vooral in het jeugddomein en in de wijk met educatievraagstukken te maken. In het onderwijs leidt de stelselwijziging er o.a. toe dat scholen meer toegankelijkheid moeten realiseren voor kinderen met beperkingen. Dat vraagt speciale expertises, waarin lerarenopleidingen in toenemende mate zelf gaan voorzien en die voor verschillende scholen het aanspreekpunt zijn. Sociaal Werk speelt een rol in educatie, in wijkontwikkeling op vele verschillende manieren (verbinding met behulp van kunst en cultuur, laagdrempelig toegankelijke én gespecialiseerde opvoededucatie, cursussen voor nieuwkomers, ondersteunen vrijwilligers), in het betrekken van ouders bij onderwijs, in het voorkomen van overlast (anders richten), grote stad en educatie. Op het domein van (kunst en cultuur)educatie is de toegevoegde waarde van sociaal werk haar gerichtheid op de verbinding van sociaal functioneren en ontwikkeling.

Recht. Sociaal werkers hebben van doen met een breed spectrum van wet- en regelgeving. Deze wet- en regelgeving heeft betrekking op de rechten en plichten van mensen, gerelateerd aan het brede sociaal domein én aan het profiel waarin ze werkzaam zijn. Zij bevorderen dat mensen hun weg kunnen vinden in de voor hen relevante regelgeving, instituties en bekostiging. Het gaat dus vooral om informeren en voorlichten t.a.v. de mogelijkheden en toepassing van sociale wet- en regelgeving. Daar waar meer specialistische juridische kwesties spelen, gerelateerd aan sociale vraagstukken zijn andere specialisten vereist: sociaal juridisch dienstverleners of Juridisch deskundigen met HBO-Recht.

2. DOMEINKWALIFICATIES SOCIAAL WERK

2.1. Kerntaken en verantwoordelijkheden sociaal werk

In *Vele takken, één stam* (Sectorraad HSAO, 2008), zijn drie taakgebieden onderscheiden van sociaal werkers, te weten *agogisch-vakmatige taken*, *organisatorische en bedrijfsmatige taken* en *professionaliseringstaken*. Hoewel wij ervan bewust zijn dat deze drie segmenten inhoudelijk van karakter zijn veranderd, kiezen wij ervoor om bij de indeling van de kerntaken sociaal werk (en daarmee ook van de domeinkwalificaties sociaal werk), de oorspronkelijke indeling tot uitgangspunt te blijven nemen. Wij doen dat omdat deze segmenten voor alle stakeholders herkenbaar zijn en omdat in de segmenten richtingsverschillen zichtbaar worden die werkelijk betekenis hebben in het professioneel handelen. Het gaat om het handelen, primair gericht op het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun sociale context. Het gaat verder om het realiseren van - en het opereren binnen de organisatorische context van het professioneel handelen. Het gaat ten slotte om de professionele verplichting dat sociaal werkers zichzelf steeds (bij)scholen en bijdragen aan beroepsontwikkeling:

1. Sociaal werkers bevorderen sociaal functioneren van mensen en hun sociale context.
2. Sociaal werkers versterken de organisatorische verbanden waarbinnen sociaal werk plaatsvindt.
3. Sociaal werkers bevorderen de eigen professionaliteit en de ontwikkeling van het beroep.

2.1.1. Bevorderen sociaal functioneren van mensen en hun sociale context

In hoofdstuk 1 hebben we zichtbaar gemaakt dat het handelen van sociaal werkers is verschoven van directe hulpverlening en dienstverlening⁸, sterk gericht op het individu, naar een meer relationele contextuele systeembenadering, gericht op bevorderen van sociaal functioneren van mensen en van hun sociale omgeving. Sociaal werkers richten zich op het relationele, de wisselwerking mensen en hun sociale context en schakelen tussen de verschillende perspectieven in die context. Dit was ook de conclusie van Boutellier (2014). Sociaal werkers opereren meer terughoudend dan voorheen in directe hulpverlening en dienstverlening. Uitgangspunt is het bevorderen van het vermogen en de mogelijkheden tot wat onder 1.3.2. is genoemd de *relationele autonomie* van mensen in combinatie met het versterken van sociale contexten (zoals mantelzorg). Vanuit dat perspectief komen we tot de volgende opsomming van kerntaken van sociaal werkers waarbij we in de handelingen die we onder de kerntaak *intervenieren* beschrijven een ontwikkeling tot uitdrukking brengen van de mate van interventie in relationele autonomie (van lichte ondersteuning van autonoom handelen naar overnemen):

- Open staan voor en benaderen van mensen in hun sociale contexten (present zijn, contact mogelijk maken, signalen opvangen).
- Op dialogische wijze onderzoeken van sociaal functioneren van mensen en hun sociale context (primaire leefomgeving, netwerken, gemeenschappen)
- Signaleren van problemen in sociaal functioneren
- Intervenieren t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving. Interventies kunnen zijn: voorkomen, informeren, faciliteren, coachen, opleiden, activeren/mobiliseren, begeleiden, ondersteunen, helpen, behandelen, verwijzen, sanctioneren, inschakelen bevoegd gezag

⁸ *Hulpverlening en dienstverlening* zijn in (Sectorraad HSAO, 2008) als overkoepelende sociaal professionele taken beschreven.

- Intervenieren t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun netwerken. Interventies stemmen deels overeen met de voorafgaande maar zijn deels anders gericht: voorkomen, initiëren, activeren, informeren, faciliteren, adviseren, coachen, scholen, begeleiden, ondersteunen, coördineren, organiseren, sanctioneren, werven van (financiële) middelen, opheffen.
- Intervenieren t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun gemeenschappen. Interventies kunnen zijn adviseren, kritiseren, bemiddelen, faciliteren, ontwikkelen, beleidsbeïnvloeding, community development, bijdragen aan cultuurontwikkeling, opbouwen, bijdragen aan sociale veiligheid. Ook het verrichten van (meer) breed gericht onderzoek naar verschijnselen, ontwikkelingen kan hier een taak zijn.

2.1.2. Werken in diverse organisatorische verbanden.

We hebben aangegeven dat de organisatorische verbanden waarin sociaal werkers opereren van karakter zijn veranderd. Opereren in interdisciplinaire wijkteams heeft meer betekenis gekregen. De gemeente is de opdrachtgever van de wijkteams waarbij de instellingen de opdrachtnemer zijn. Opereren als sociaal ondernemer is in betekenis toegenomen en neemt verder in betekenis toe.

- Sociaal werkers voeren regie op casussen: ze zijn eigenaar/opdrachtnemer van casussen, zijn aanspreekpunt voor de verschillende belanghebbenden, al dan niet in interdisciplinaire samenwerkingsverbanden. Ze zijn verantwoordelijk voor casussen, houden zorgvuldig dossier, verantwoorden financiën, communiceren en rapporteren over output en outcome van casussen aan alle verschillende belanghebbenden, zetten andere expertises in indien nodig.
- Sociaal werkers ontwikkelen (interdisciplinaire) samenwerkingsverbanden (netwerken), werken interdisciplinair samen, maken gebruik van – en zetten andere expertises in. Ze geven leiding aan vrijwilligers, organiseren en coördineren hun werk, organiseren hun samenwerking en hun netwerken en dragen bij aan hun ontwikkeling. Ze communiceren via diverse media.
- Sociaal werkers opereren (sociaal) ondernemend en als zelfstandig ondernemer. Zij kunnen bijdragen aan opdrachtverwinning bij aanbestedingen.

2.1.3. Professionaliseren

- Sociaal werkers maken ethische afwegingen en brengen deze over het voetlicht (inzet discretionaire ruimte). Sociaal werkers handelen kritisch reflecterend en zijn gericht op duurzame werking van interventies.
- Sociaal werkers verrichten onderzoek naar bredere vraagstukken t.b.v. signaleren en agendasetting van opdrachtgevers, met oog op sociale innovatie, met het oog op werkontwikkeling (beroepsontwikkeling) en met het oog op het zichtbaar maken en benoemen van het eigene van sociaal werk aan opdrachtgevers en breder.
- Sociaal werkers ontwikkelen zichzelf.

2.2. Uitgangspunten en ordening domeinkwalificaties sociaal werk

1. Het domeinprofiel formuleert de eindkwalificaties Sociaal Werk als domeinkwalificaties (2.3), als kennisbasis Sociaal Werk (2.4) en als drie profielspecifieke kennisbases (3.1-3.3).
2. De domeinkwalificaties Sociaal Werk zijn (zoveel mogelijk) als de *kerntaken* (en verantwoordelijkheden) van sociaal werkers geformuleerd. Er bestaat dus grote samenhang tussen de in de vorige paragraaf geïnventariseerde kerntaken en verantwoordelijkheden en de domeinkwalificaties.

- 2.1. De domeinkwalificaties zijn gerelateerd aan het in hoofdstuk 1 beschreven beeld van sociaal werk en sociaal werkers.
- 2.2. De domeinkwalificaties zijn gebaseerd op wat er in het sociaal domein is vereist om te kunnen functioneren als aankomende professional. Er zijn daarnaast ook andere invloeden op de formulering van de domeinkwalificaties. Dat zijn eisen rondom het HBO (HBO-standaards) en eisen rondom het bachelorniveau (zoals Dublin-descriptoren).
3. De domeinkwalificaties zijn uitgewerkt in toelichtingen. Evenals de domeinkwalificaties hebben ook de toelichtingen verbindende betekenis voor de opleidingen.
4. De domeinkwalificaties brengen het eigene van de professionaliteit van de sociaal werker relatief abstract tot uitdrukking. De domeinkwalificaties worden gevuld vanuit de Kennisbasis Sociaal Werk.
5. De domeinkwalificaties zijn van toepassing voor sociaal werkers in alle profielen. Elk profiel heeft ook een profielspecifieke kennisbasis, in aanvulling op de generieke kennisbasis sociaal werk. Via de profielspecifieke kennisbases worden de domeinkwalificaties profielspecifiek gevuld.
6. In het domeinprofiel zijn de domeinkwalificaties op eindniveau geformuleerd. Dit eindniveau is bachelorniveau⁹. Het is aan de opleidingen zelf om fasesystemen voor niveau te ontwikkelen. In het domeinprofiel kunnen daarover geen uitspraken worden gedaan om de opleidingen hierin hun maximale professionele vrijheid te laten (geen niveautaken, geen niveausystemen). Wel verantwoordt het domeinprofiel zich over de verhouding van de kerntaken tot de Dublin-Descriptoren en de HBO-Standaard (zie bijlage 1).

2.3. Domeinkwalificaties sociaal werk

2.3.1. Bevorderen van sociaal functioneren

1. Sociaal werkers benaderen mensen en hun sociale contexten en laten zich benaderen (present zijn, contact mogelijk maken via verschillende media, signalen opvangen).

Toelichting

Sociaal werkers zijn actief ontvankelijk voor de situatie. Ze staan open voor de eigen sociaal-culturele waarden en zingeving van mensen en informeren zich vanuit verwondering, actief luisterend en laten eigenheid en verschil van de betrokkenen tot zijn recht komen. Sociaal werkers geven professioneel betekenis aan het present zijn, nabij (de situatie) zijn. Zij maken hierbij optimaal gebruik van de mogelijkheden van hedendaagse sociale media. Zijn zij vanuit deze nabijheid bij uitstek gericht op het bijtijds signaleren van sociale vraagstukken.

2. Sociaal werkers handelen op methodische wijze, evidence based en practice based t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving. Professioneel (wederkerig, dialogisch) handelen t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun primaire omgeving heeft zelfregie en participatie als uitgangspunt en (kan) zijn: onderzoeken, voorkomen (preventie), informeren, faciliteren, coachen, scholen, activeren/mobiliseren, begeleiden, ondersteunen, mede-opvoeden, behandelen, helpen, overnemen, sanctioneren, inschakelen bevoegd gezag.

⁹ Zie paragraaf 1.4 voor de bepaling van bachelorniveau aan de hand van complexiteit. Zie ook bijlage 1.

Toelichting

Sociaal werkers onderzoeken op dialogische wijze (nabij) sociaal functioneren van mensen en hun primaire leefomgeving, overwegen daarbij de verschillende mogelijkheden en vermogens die in het geding zijn tot optimaal sociaal functioneren en baseren hierop een plan van aanpak. Zij doen in het onderzoek recht aan de eigenheid van mensen en hun leefomgeving, aan de complexiteit van de vraagstukken en nemen de mogelijkheden en vermogens van mensen als uitgangspunt. Zij doen recht aan de eigen zingeving van mensen.

Zij onderzoeken vanuit een brede visie op factoren die van invloed kunnen zijn op het sociaal functioneren: individuele factoren (zoals leeftijd, lichamelijke, geestelijke vermogens, educatie, levensloop, psychologie, psychiatrie, economische factoren), omgevingsfactoren (de betekenis van netwerken die in het spel zijn) en gemeenschapsfactoren (zoals de fysieke omgeving, straat, buurt, wijk, gemeentewetten en regelgeving). Zij analyseren de verschillende factoren, komen tot een sociale probleemsetting en synthetiseren deze in een passend (integraal) plan van aanpak dat recht doet aan de complexiteit van het geheel. Het plan kan ook zijn: verwijzen en inzetten van andere expertises of inschakelen van bevoegd gezag (drang en dwang). In het plan van aanpak zijn aanwezig output, outcome, planning, handelingen (methoden en technieken van sociaal werk), eventuele kostenbegroting, juridische aspecten (rechten en plichten van mensen) en andere relevante onderdelen.

Professioneel handelen is dialogisch en wederkerig van karakter. Sociaal werkers handelen methodisch in relatie tot de vermogens en mogelijkheden van mensen en hun sociale context. Ze bevorderen het vermogen van mensen en hun primaire omgeving om te leren en te ontwikkelen. Dus om zich te kunnen verhouden tot aan hen niet bekende vraagstukken (veranderingen te adapteren, empowerment). Ze bevorderen dat mensen actief (gaan) participeren in netwerken en bevorderen dat hun netwerken bijdragen aan optimaal sociaal functioneren (mantelzorg, vrijwilligers, ervaringsdeskundigen). Zij legitimeren de keuze voor de methode, beschrijven de resultaten van interventie (evidence based practice, practice based interventies), evalueren, stellen bij en/of sluiten af (kwaliteitszorg). Ook in situaties waar drang en dwang overheersen, zijn deze uitgangspunten in het handelen van sociaal werkers aanwezig.

3. Sociaal werkers handelen op methodische wijze, evidence based en practice based t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en netwerken, zodanig dat recht wordt gedaan aan het eigen karakter en eigen handelingsvermogen van mensen en netwerken, wederkerig en dialogisch, door onderzoeken, initiëren, activeren, informeren, faciliteren, adviseren, coachen, scholen, begeleiden, ondersteunen, coördineren, sanctioneren, opheffen.

Toelichting

Sociaal Werkers verrichten op wederkerige en dialogische wijze onderzoek naar de sterktes en zwaktes van netwerken met het oog op hun vermogen tot inclusie, cohesie, initiatieven, activeren, leren t.b.v. optimaal sociaal functioneren (ontwikkeling en vernieuwing).

Ze hebben oog voor de kracht van netwerken en voor hun eigenheid. Ze analyseren de verschillende factoren die van invloed zijn op het functioneren van deze netwerken (problem setting) en komen op dialogische wijze tot een passend plan van aanpak (inclusief kosten), dat recht doet aan de verschillende factoren (complexiteit).

Zij legitimeren de beoogde of gevraagde interventie en maken gebruik van bij het netwerk passende middelen (digitaliseren, sociale media). Bevorderen van de kracht van netwerken is

gericht op ontwikkeling en verbreding van het opnamevermogen, activerend vermogen, vermogen tot duurzaam verbinden, samenwerken tussen netwerken en is ook gericht op voorkomen en bevorderen sociale veiligheid (*inclusie, samenredzaamheid, cohesie, burgerschap, diversiteit*). Zij evalueren de uitgevoerde handelingen en sluiten af.

4. Sociaal werkers handelen op methodische wijze, evidence based en practice based t.b.v. het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en gemeenschappen. Het bevorderen van sociaal functioneren van gemeenschappen is gericht op versterken van sociale cohesie en inbedding, de ontwikkeling van collectieve arrangementen, rechtvaardigheid, rechtsgelijkheid, kansengelijkheid, sociale veiligheid, sociale duurzaamheid, sociale innovatie en bevorderen van sociaal beleid. Het professioneel handelen heeft het karakter van onderzoeken, adviseren, kritiseren, bemiddelen, faciliteren, ontwikkelen, beleidsbeïnvloeding, community development, bijdragen aan cultuurontwikkeling, opbouwen, bijdragen aan sociale veiligheid.

Toelichting

Sociaal werkers verrichten onderzoek naar gemeenschapsfactoren die van invloed zijn op sociaal functioneren (fysieke omgeving, veiligheid, culturen, diversiteit, sociaal economische factoren, toegang tot voorzieningen, toegang tot netwerken, mogelijkheden tot collectieve arrangementen, regelgeving, sociaal beleid) en rapporteren hierover in een onderzoeksverslag dat ze voorleggen aan hun (lokale) opdrachtgever, activeren of ondersteunen collectieve arrangementen. Een belangrijk doel van onderzoek naar gemeenschapsfactoren is signaleren (van misstanden) ten behoeve van voorkomen en verbeteren van lokaal optimaal sociaal functioneren en inbedding van mensen en netwerken in gemeenschappen.

2.3.2. Werken in en met diverse organisatorische verbanden

5. Sociaal werkers voeren regie op casussen. Ze werken transparant, resultaatgericht en efficiënt. Ze onderscheiden output en outcome.

Toelichting.

Sociaal werkers indiceren, leiden toe, begroten, dragen bij aan verwerving van de benodigde (financiële) middelen en leggen (financiële) verantwoording af over hun inzet en/of de interdisciplinaire inzet in een casus. Ze nemen de verantwoordelijkheid voor casussen, voeren correcte en zorgvuldige administratie, houden dossiers toegankelijk, transparant (analoog, digitaal) ten behoeve van verschillende stakeholders, dragen zorg voor correcte overdracht naar- en inzet van andere professionals en monitoren opvolging. Ze inventariseren en beschrijven resultaten en effecten t.b.v. de verschillende stakeholders, ze communiceren en rapporteren conform door de verschillende stakeholders vereiste richtlijnen over casussen via de daartoe geëigende media.

6. Sociaal werkers dragen bij aan het organiseren van (interdisciplinaire, interprofessionele) samenwerking binnen of tussen (professionele) netwerken op zodanige wijze dat mensen, netwerken en gemeenschappen hun eigen doelstellingen kunnen halen.

Toelichting

Sociaal werkers werken samen in interdisciplinaire teams, opereren initiatiefrijk en proactief. Ze nemen deel aan verschillende overleggen in verschillende rollen. Ze geven leiding aan vrijwilligers, coördineren hun werk, hun samenwerking en dragen bij aan hun ontwikkeling. Zij

initiëren en dragen bij aan het organiseren van interprofessionele samenwerking en netwerken, voeren hiervoor het benodigde overleg, communiceren via verschillende media, leggen verbindingen. Ze benoemen en beleggen de inzet van de verschillende disciplines en dragen zo bij aan voorkomen.

7. Sociaal Werkers opereren ondernemend, dragen bij aan de voortgang van het teamwerk, initiëren wat er moet gebeuren naar de teamleden, dragen bij aan de opdrachtverving van opdrachtgevers bij aanbestedingen, aan de agendasetting van opdrachtgevers. Ze opereren soms ook zelf als sociaal ondernemer.

Toelichting

Sociaal werkers signaleren sociale kwesties die beleidsmatige interventie vragen en brengen deze over het voetlicht bij de stakeholders (communiceren). Ze dragen bij aan beeldvorming van sociaal werk en instellingen voor sociaal werk naar opdrachtgevers (Public relations, reputatie). Ze denken mee over strategisch handelen van (interdisciplinaire) samenwerkingsverbanden en instellingen voor sociaal werk (denken mee over instellingsbeleid). Dragen bij aan (verwerving) van aanbestedingen door instellingen. Sommige sociaal werkers zetten een eigen levensvatbare sociale onderneming op.

2.3.3. Professionaliseren

8. Sociaal Werkers maken ethische afwegingen met gebruik van (inter-)nationale beroepscode, maken gebruik van het discretionaire ruimte en brengen hun ethische afwegingen over het voetlicht bij de verschillende betrokkenen. Sociaal werkers handelen kritisch reflecterend en zijn gericht op duurzame werking van hun handelingen.

Toelichting

Zij zijn doordrongen van de normativiteit van hun professie, brengen eigen sociale waarden en zingeving van mensen over het voetlicht en richten zich op de realisatie hiervan. Zij maken zich de veelheid van sociale factoren en andere factoren die in het geding zijn bij vraagstukken bewust en bevorderen op die basis de duurzame werking van hun handelen. Ze vermijden directe oplossingsgerichtheid waar deze slechts leidt tot suboptimalisatie, richten zich op het werkelijk vraagstuk, stellen de vraag naar wat in de betreffende situatie het goede is en expliciteren hun professionele overwegingen aan hun opdrachtgevers. Professioneel handelen is reflectief handelen, sociaal werkers stellen hun handelen bij in wisselwerking met de praktijk, zij voeren niet slechts lineair een routine uit.

9. Sociaal werkers verrichten onderzoek naar bredere vraagstukken t.b.v. signaleren en agendasetting van opdrachtgevers, onderzoek met oog op sociale innovatie, m.b.t. werkontwikkeling en m.b.t. zichtbaar maken van hun professie.

Toelichting

Zij verrichten onderzoek t.b.v. de innovatie van sociale praktijken. Ze verrichten onderzoek, signaleren die factoren die van invloed zijn op verminderd sociaal functioneren die buiten de directe beïnvloedingsmogelijkheden van mensen liggen. Zij dragen bij aan het zichtbaar maken en benoemen van het eigene van sociaal werk aan opdrachtgevers. Ze zijn ambassadeur voor hun professie tegenover diverse stakeholders.

10. Sociaal werkers ontwikkelen zichzelf.

Toelichting

Zij leren van hun ervaringen, verbreden en verdiepen zich. Zij reflecteren op zichzelf in relatie tot hun interventies. Zij staan open voor ontwikkelingen in het beroep, passen hedendaagse technieken en media toe in hun werk en handelen hierin creatief en innovatief. Zij doen aan kennisdeling.

2.4. Kennisbasis Sociaal Werk

In deze paragraaf geven we een kernachtige weergave van de kennisbasis sociaal werk. De kennisbasis is uitgebreid beargumenteerd en beschreven in het aparte document Van Bommel, De Jonge, Kloppenburg (2016), *Gemeenschappelijke kennisbasis van sociaal werk opleidingen in Nederland*. Ten tijde van de realisatie van de verkorte weergave in deze paragraaf is het ontwikkelingsproces van de kennisbasis nog niet afgerond. Deze weergave heeft daarom een voorlopig karakter¹⁰.

2.4.1. Het doel van de kennisbasis sociaal werk

De gemeenschappelijke kennisbasis voor de bacheloropleidingen sociaal werk beschrijft: *het geheel van conceptuele en funderende kennis van sociaal werk dat door alle afgestudeerden van de bacheloropleidingen sociaal werk gekend dient te worden*. Onder kennis worden gerekend: de bekendheid en vertrouwdheid met feiten, begrippen, principes, theorieën, wereld- en mensbeelden, procedures en metacognities, die door onderzoek, studie of oefening zijn verkregen en die worden gebruikt bij de uitoefening van het beroep. Het gaat daarbij om kennis die expliciet is, die generieke betekenis heeft en die conceptueel van karakter is.

De kennisbasis sociaal werk heeft bindende betekenis voor de HBO-Bacheloropleidingen Sociaal Werk. Zij leggen deze kennisbasis, naast de domeinkwalificaties, ten grondslag aan hun onderwijs. Omdat in de kennisbasis een deel van beroepsidentiteit wordt uitgedrukt, heeft de kennisbasis ook betekenis voor het beroep, de beroepsbeoefenaren en de beroepsgroep als geheel. Ze heeft betekenis voor de onderbouwing van het beroepshandelen, de legitimering en positionering van het beroep in de samenleving en aan de profilering van het beroep ten aanzien van aanpalende beroepsdomeinen en beroepsdomeinen waarmee wordt samengewerkt. De kennisbasis heeft ook betekenis voor uiteenlopende groepen in de samenleving. Politici, beleidsmakers en geïnteresseerde burgers kunnen zich een beeld vormen van de kennis die het gemeenschappelijke fundament vormt voor de beroepsuitoefening sociaal werk. Voor praktijkonderzoekers kan de kennisbasis een stimulans vormen om bij te dragen aan de kennisbasis van deze beroepsgroep of aan verdere theorievorming betreffende sociaal werk.

2.4.2. Kennisverwerving en professioneel handelen

De kennisbasis beschrijft de voor professioneel handelen direct noodzakelijke kennis gecombineerd met kennis ten behoeve van de professionele horizon.

- Sociaal werkers hebben kennis en vaardigheden nodig om hun taken en verantwoordelijkheden uit te kunnen oefenen. In de voorafgaande paragrafen zijn de kerntaken en domeinkwalificaties sociaal werk beschreven. Ze zijn ingedeeld over drie

¹⁰ Voor de weergave in deze versie is de schrijver van de projectgroep Domeinprofiel Sociaal Werk verantwoordelijk – hij heeft de projectleider van het document Kennisbasis geraadpleegd.

verschillend georiënteerde segmenten: het bevorderen van sociaal functioneren van mensen en hun context, hieraan voorwaardelijke taken (organisatorische inbedding) en taken rondom de permanente professionele ontwikkeling. De domeinkwalificaties zijn abstraherend beschreven, niet zichtbaar is gemaakt de kennis die voorwaardelijk is om de kerntaken te kunnen verrichten en om hiervoor de verantwoordelijkheid te kunnen nemen. De kennisbasis sociaal werk beschrijft de kennis die een noodzakelijke voorwaarde is om de kerntaken op het vereiste professionele niveau te kunnen verrichten.

- Daarboven beschrijft de kennisbasis de (noodzakelijke) kennishorizon van sociaal werkers. Daarmee is bedoeld de horizon tegen welke achtergrond zij hun werk verrichten zoals begrip van sociale visies, de legitimatie van sociaal werk, kennis van het (inter)nationale sociaal domein, (inter)nationale positionering van het sociaal werk, kennis van aanverwante disciplines. Dergelijke brede horizon draagt bij aan het vermogen kwesties in een breder perspectief te plaatsen, aan het vermogen om afstand te nemen van concrete vraagstukken, aan begripsvorming en aan het vermogen te reflecteren vanuit een breed referentiekader. Deze kennis kan niet één op één aan de domeinkwalificaties en kerntaken worden gerelateerd.

2.4.3. De inrichting van de kennisbasis

In de kennisbasis speelt het begrip *bouwsteen* een doorslaggevende rol. De kennisbasis is geordend in een zevental bouwstenen:

- Kennis van het beroep sociaal werk
- Kennis van gebruikers van sociaal werk
- Kennis van de werkwijzen van sociaal werk
- Kennis van professionalisering sociaal werk
- Kennis van onderzoek en innovatie sociaal werk
- Kennis van de organisatie- en beleidscontext sociaal werk
- Kennis van de historische en maatschappelijke context van sociaal werk (inclusief cultureel en internationaal perspectief).

Figuur: Bouwstenen gemeenschappelijke kennisbasis sociaal werk opleidingen. Deze figuur is nog een concept

Het uitgangspunt voor de inrichting van de kennisbasis in deze bouwstenen is het streven naar een inrichting waarin een optimale verbinding tot uitdrukking komt tussen de wetenschappen en de praktijk. De bouwstenen zijn zo gekozen dat ze een brugfunctie kunnen vervullen tussen (wetenschappelijke) kennisbronnen en beroepsuitoefening:

- De indeling van de bouwstenen is gebaseerd op de indeling in drie segmenten en liggen zo dicht tegen de werkelijkheid van het beroepshandelen aan.
- De bouwstenen worden gevuld vanuit de wetenschappelijke disciplines. Rondom de bouwstenen zijn daarom de (elf) wetenschappelijke disciplines gepositioneerd: sociologie, economie, recht, psychologie, pedagogiek, gezondheid, filosofie, ethiek, politiek, bestuur en organisatie. Een integratieve bouwsteen kan elementen van verschillende disciplines bevatten. Hierbij wordt aangetekend dat in de huidige versie van de kennisbasis de voor sociaal werk belangrijke verhouding tot Andragologie of haar internationale variant Academic Social Work nog niet is gereflecteerd. Andragologie wordt niet langer universitair aangeboden in Nederland. De reflectie van deze verhouding plus nadere ontwikkelingen zullen ook betekenis krijgen voor de formulering van de drie volgende bullets.
- Een wetenschappelijke discipline wordt gekarakteriseerd door een eigen manier van kijken naar de sociale werkelijkheid. Het is belangrijk voor sociaal werkers dat zij bekend zijn met de verschillende wetenschappelijke perspectieven. Voor sociaal werkers is essentieel dat zij een wetenschappelijk perspectief in een sociale context kunnen plaatsen (bijvoorbeeld het economisch perspectief in het licht van vraagstukken rondom armoede). De ordening van de kennisbasis in bouwstenen heeft dit omgevingsperspectief tot vanzelfsprekend uitgangspunt.
- In de praktijk van het sociaal werk kan een vraagstuk niet worden gereduceerd tot één enkel perspectief. Er zijn altijd verschillende perspectieven tegelijk in het geding. Sociaal werkers kunnen afwegingen maken vanuit deze verschillende perspectieven. In het eerste deel van het domeinprofiel is in dit verband het begrip complexiteit gebruikt als karakterisering van sociaal werk.
- We treffen in de samenleving dominante vertogen aan over sociaal werk. Sociaal werkers moeten deze dominante vertogen kritisch kunnen doorzien en uiteenzetten in hoeverre er vanuit een bepaald vertoog daadwerkelijk recht wordt gedaan aan het sociale. Dat is enkel mogelijk wanneer zij vanuit verschillende perspectieven tegelijk naar bijvoorbeeld het politieke discours kunnen kijken. Deze meervoudigheid is tot uitdrukking gebracht in de bouwstenen.

Er is de volgende samenhang tussen de bouwstenen. Er kunnen drie assen worden onderscheiden waarop telkens twee perifere bouwstenen paarsgewijs met elkaar verbonden zijn door middel van de centrale bouwsteen (in de bovenstaande figuur is deze samenhang zichtbaar gemaakt door de paren bouwstenen eenzelfde kleur toe te kennen):

- Kennis van de historische en maatschappelijke context is verbonden met kennis van de gebruikers.
- Kennis van de organisatie- en beleidscontext is verbonden met (de inzet van) werkwijzen van sociaal werk.
- Onderzoek en innovatie zijn verbonden met de professionalisering van het beroep en zijn beroepsbeoefenaren.

Een laatste samenhang: de historisch-maatschappelijke situatie is van invloed op de organisatie- en beleidscontext waarbinnen sociaal werk vorm krijgt. Die situatie is ook van invloed op de onderzoeks- en innovatieagenda en op de verschijningsvorm van het sociaal werk

(= linkerhelft figuur). In de rechterhelft is de professionalisering primair dienstbaar aan de werkwijzen, die op hun beurt in dienst staan van de dienstverlening aan de gebruikers.

2.4.4. De generieke kennisbasis sociaal werk

Bouwsteen: Het beroep sociaal werk

- Maatschappelijke opdracht en rol van sociaal werk:
 - Maatschappelijke verandering en ontwikkeling.
 - Sociale cohesie.
 - Emancipatie en zelfstandigheid van mensen.
 - Mensen en instituties stimuleren uitdagingen van het leven aan te gaan en het welzijn van individu en samenleving te verbeteren.
- Kernwaarden van sociaal werk:
 - Universele rechten van mensen en kinderen.
 - Sociale rechtvaardigheid.
 - Collectieve verantwoordelijkheid.
 - Respect voor diversiteit.
- Overstijgende wetenschappelijke perspectieven:
 - Sociaal Werk perspectief.
 - Ethisch/filosofisch perspectief.
 - Psychologisch en Pedagogisch perspectief.
 - Sociologisch en Historisch perspectief.
 - Gezondheidsperspectief.
 - Economisch en Juridisch perspectief.
- Organisatie van sociaal werk in Nederland:
 - Beroepsorganisatie, beroepscode, tuchtrect, registratie.
 - Beroepsprofiel SW, inclusief Body of knowledge, skills and attitudes.
 - Opleidingen SW met specialisatiemogelijkheden (profielen).
- Perspectieven op professionaliteit van de sociaal werker:
 - Deskundigheid, vakmanschap, houding en waarden: de reflectieve professional, de normatieve professional.
 - Machtsvraagstukken: disciplinering, normalisering.

Bouwsteen: Gebruikers van sociaal werk

- Sociaal functioneren:
 - Visie op mensen als sociale wezens.
 - Burgerschapstheorieën, rechten en plichten.
 - Sociale ontwikkeling en levensloop
 - Sociale, cognitieve, lichamelijke en geestelijke ontwikkeling gedurende de levensloop.
 - Ontwikkelprocessen: hechting, socialisatie, leerprocessen, ontwikkeling van perceptie en emoties, ontwikkeling van sociale relaties en vaardigheden, ontwikkeling van persoonlijkheid en identiteit.
- Groepen en gemeenschapsvorming:
 - De sociale omgeving: gezin, (peer)groep, lokale gemeenschap, maatschappij.
 - Invloeden van de sociale omgeving op de sociale ontwikkeling.
 - Bevorderende invloeden: empathie, bescherming, zorgzaamheid, ondersteuning, inclusie, participatie, (werk)inkomen, gezonde leefstijl, veilige buurt.

- Belemmerende invloeden: pesten, huiselijk/seksueel geweld, scheiding, trauma's, discriminatie, etikettering, eenzaamheid, sociaal-culturele uitsluiting.
 - Cultuur, zingeving, levensbeschouwing, religie.
- Belemmeringen in sociaal functioneren, sociale kwetsbaarheid:
 - Basale kennis over beperkingen en problemen met betrekking tot gezondheid en gedrag die (de ontwikkeling van) het sociaal functioneren beïnvloeden:
 - verstandelijke, zintuiglijke en lichamelijke beperkingen, hyperactiviteit, fobieën, psychoses, depressies, vormen van autisme, zelfmutilatie, verslaving, eetstoornissen, agressie, criminaliteit, vandalisme, dementie, ouderdomsbeperkingen.
 - Sociaaleconomische omstandigheden: armoede, schuldproblematieken, werkloosheid.
- Diversiteit en normaliteit:
 - Sociale verschillen / sociaal kapitaal
 - Economische verschillen / sociaaleconomische klassen; machtsongelijkheid.
 - Samenhang economische verschillen en gezondheidsverschillen.
 - Verschillen in cultuur / levensbeschouwing / politieke opvattingen.
 - Normaliteit / stigmatisering / etikettering.
- Juridische aspecten:
 - Maatregelen m.b.t. ouderlijk gezag: gedwongen opname, disciplineren, TBS, rehabilitatie.
 - (Toegang tot) grondrechten.
 - Wettelijke bescherming van kwetsbare burgers.

Bouwsteen: Historische en maatschappelijke context

- Geschiedenis van sociaal werk en sociaal beleid:
 - Problematieken, opdrachten en rollen, kernwaarden c.q. mens- en wereldbeelden als basis voor het handelen in de Nederlandse geschiedenis.
 - De samenhang tussen dominante politieke opvattingen, bijvoorbeeld socialistisch, neo-liberaal, sociaaldemocratisch, christendemocratisch, en doelen van sociaal werk zoals uitgedrukt in beleid en wetten: sociale verandering, probleemoplossen, empowerment.
- De huidige maatschappelijke context van sociaal werk in Nederland:
 - Sociale (on)gelijkheid tussen groepen mensen: man/vrouw, hoog/laaggeschoold, rijk/arm, cultuur, religie, seksuele geaardheid, gezond/ziek, stad/wijk/platteland, politieke opvattingen.
 - De invloed van sociale (on)gelijkheid ten aanzien van: participatiemogelijkheden op verschillende leefgebieden (onderwijs, werk, vrije tijd), sociaal kapitaal, vooroordelen en stigma's, inclusie/exclusie, machtsverhoudingen, migratie.
 - De huidige dominante politieke opvattingen in Nederland en daarop gebaseerde wetten en een kritische blik daarop vanuit de waarden van de professie SW. Op dit moment zijn actueel: neoliberalisme, marktwerking, meritocratie, individualisering, digitalisering, participatie en zelfstandigheid, afbouw van de verzorgingsstaat, meer mantelzorg, minder professionele zorg, WMO, WLZ, WJZ.
 - Sociaal welbevinden in de definitie van gezondheid door WHO (1948) en Huber (2011).
- Sociale kaart, organisaties en instituties:
 - Internationaal/globalisering

Bouwsteen: Werkwijzen sociaal werk

Grondslagen en benaderingen

- Mens- en wereldbeelden die ten grondslag liggen aan de belangrijkste stromingen in het sociaal werk in de laatste eeuw: humanisme, behaviorisme, psychoanalyse, sociale systeemtheorie, biologisch/ecologische benadering, cognitief-gedragsmatige benadering, creatief-agogische benadering, emancipatorische benadering, anti-onderdrukkende benadering.
- Drie grondvormen van sociaal werk: social casework, group work, en community development.
- Hedendaagse benaderingen in het sociaal werk in Nederland: oplossingsgericht werken, kracht/competentiegericht werken/empowerment, capability-approach, taakgericht werken, netwerkgericht werken, outreachend werken, werken in gedwongen kaders, positieve psychologie en pedagogiek.
- Evidence-based en practice-based; algemene werkzame factoren.

Methodisch handelen

- De methodische/regulatieve cyclus (onderzoek/plan/actie/evaluatie) en daarin toepasbare verklarende en handelingstheorieën
 - Contact maken: communicatietheorie, verbaal en non-verbaal, dialoog, intercultureel, presentietheorie, outreachend werken / erop af.
 - Onderzoeken: waarnemen, gesprekstheorie, observatietheorie, objectiviteit/subjectiviteit bij interpretatie en analyse.
 - Doelen formuleren: opvoeden, preventie, faciliteren, ondersteunen, interveniëren, coachen, belangen behartigen.
 - Kiezen van handwijze: Interactietheorie, netwerktheorie, pedagogiek, agogiek, groepsdynamica, conflicthantering, bemiddeling, cognitieve gedragstherapie, kwartiermaken, inzetten van burgers, van ervaringsdeskundigheid. Crisisbegeleiding, begeleiding in drang en dwangsituaties.
 - Evalueren en bijstellen: effectonderzoek, cliënttevredenheidsonderzoek.
 - Verantwoorden Rapportage: evidence-based, practice-based, argumenteren en betogen.

Professionele houding

- Normatieve en ethische aspecten van sociaal (ped)agogisch handelen: zorgethiek, deugdeethiek, ethische aspecten omtrent diversiteit, normaal en abnormaal, macht en onmacht.
- Samenwerken met andere disciplines/domeinen en met burgers/vrijwilligers:
 - Verbindingen tussen preventie, zorg en specialistische zorg, ontschotting van organisaties in zorg en welzijn.
 - Pedagogische coalities; sociale en professionele netwerken.

Bouwsteen: Organisatie- en beleidscontext

- De actuele Nederlandse wet- en regelgeving die betrekking heeft op het sociaal werk en op de gebruikers van sociaal werk.
- De actuele organisatie en financiering van sociaal werk in Nederland: de rol van het rijk, de gemeentes, publieke en private organisaties voor sociaal werk.
- De organisatie van samenwerking met professionals van andere domeinen: gezondheidzorg, onderwijs, veiligheid, cultuur.

- Marktlogica, bureaucratische logica en professionele logica.
- Zeggenschap over financiën: overheid, organisatie, professionals, gebruikers (persoonsgebonden budget, PGB,).
- Verantwoording van geldbesteding: op aantallen/efficiency versus op gegeneerde waarden.
- Juridische context: juridische relatie, verantwoordelijkheid, aansprakelijkheid/accountability.
- Juridische aspecten van data en registratiesystemen (o.m. privacyregelingen).
- Het werken met protocollen en vanuit professionele verantwoordelijkheid.
- Het coachen/begeleiden van collega's, leerlingen, stagiaires, vrijwilligers.
- Sociaal ondernemerschap en ondernemendheid.
- Basiskennis t.a.v. boekhouden: financiële planning en verantwoording.
- Leiderschapstheorie.
- Organisatie-ethiek.

Bouwsteen: Onderzoek en Innovatie

- De empirische cyclus van wetenschappelijk onderzoek, van oriëntatie en probleemstelling tot en met conclusies en aanbevelingen. (Tevens overeenkomsten en verschillen met de regulatieve cyclus van beroepsmatig handelen.)
- De pragmatische aspecten van praktijkgericht onderzoek, zoals projectplanning, stakeholders, belangenconflicten.
- Methoden van praktijkgericht onderzoek, zowel kwalitatief als kwantitatief.
- Instrumenten voor praktijkgericht onderzoek, zoals interview, enquête en observatie.
- Methoden voor dataverwerking, zowel kwalitatief als kwantitatief.
- Kwaliteitseisen voor (praktijkgericht) onderzoek, zoals validiteit, betrouwbaarheid, haalbaarheid, bruikbaarheid.
- Onderzoeksethiek.
- Sociale innovatie.
- Methodologie van praktijkgericht onderzoek.
- Sociale innovatie theorieën op micro-, meso- en macroniveau.
- Technologische innovaties in zorg en welzijn.
- Methoden van praktijkverbetering: ontwerpen, implementeren en evalueren

Bouwsteen: Professionalisering

- Aspecten van professionalisering van beroepsbeoefenaren: instrumenteel, normatief, ethisch, persoonlijk.
- Professionele ontwikkeling: beroepskeuze, loopbaanontwikkeling, stages of concern, leven lang leren,
- Leertheorieën, leerstijlen, zelfsturing van leren.
- Begeleidingstheorieën. Modellen voor training, supervisie, intervisie, coaching.
- Lerende organisaties, collectief leren, communities of practice

3. PROFIELEN SOCIAAL WERK

De volgende paragrafen bevatten een kernachtige weergave van de drie profielen *Sociaal Werk - jeugd*, *Sociaal Werk – welzijn en samenleving* en *Sociaal Werk - zorg*. De profielen zijn uitgebreider beargumenteerd en beschreven in de volgende documenten:

- Geurts, G, Te Poel, Y. (2016), *Profiel Sociaal Werk in het jeugddomein*
- Hordijk, A., Schippers, I. (2016), *Sociaal Werk in de zorg*
- Geertsema, H., Spierts, M. (2016), *Sociaal Werk in de wijk*

In deze verkorte weergaven zijn de gedetailleerde literatuurverwijzingen van deze uitgebreide documenten niet opgenomen.

Voor deze verkorte weergaves is de schrijver van de projectgroep Domeinprofiel Sociaal Werk verantwoordelijk. Gestreefd is de inhoud van de uitgebreide documenten volledig recht te doen en geen inhoud toe te voegen aan de oorspronkelijke teksten of wezenlijke bestanddelen weg te laten. Bij de weergaven van *Sociaal Werk- zorg* en *Sociaal Werk – welzijn en samenleving* zijn de schrijvers geraadpleegd. Voor de weergave van *Profiel Sociaal Werk- jeugd is*, op een aantal overwegend redactionele aanpassing na, de kernachtige weergave van de schrijver van het profiel sociaal werk - jeugd overgenomen.

Deze verkorte weergaven zijn zelfstandig leesbaar en kunnen door de opleidingen als kader worden gebruikt voor de inrichting van hun profielen. In deze weergaven is de essentie van de profielen tot uitdrukking gebracht. Elke weergave wordt afgesloten met de integrale weergave van de profielspecifieke kennisbasis uit de uitgebreidere beschrijvingen (daar is dus niets aan verkort). Dat neemt niet weg dat voor verder inhoudelijk debat over de profielen en over de daaruit resulterende kennisbasis (en ook voor de beantwoording van detailvragen) de uitgebreide weergaven het referentiepunt moeten zijn omdat daarin argumentaties verder zijn uitgeschreven en voorbeelden en referenties zijn opgenomen.

Een laatste opmerking over de verhouding van het domeinprofiel Sociaal Werk tot de drie profielen. Het uitgangspunt bij de realisatie van het domeinprofiel en de drie profielen is dat de domeinkwalificaties Sociaal Werk en de Kennisbasis Sociaal Werk onverkort van toepassing zijn binnen de profielen. De profielen verschillen van elkaar via een profielspecifieke kennisbasis en via de specifieke kleur die de profielcontexten Jeugd, Wijk en Zorg geven aan de domeinkwalificaties. Er zijn dus geen aparte profielkwalificaties. Om die reden wordt elke kernachtige weergave afgerond met de onverkorte weergave van de door de schrijvers van de drie profielen opgestelde profielspecifieke kennisbasis (die dus een uitbreiding of specificatie is van de generieke kennisbasis). In de drie uitgebreide profielteksten zijn echter ook, meer of minder uitgebreid, profielspecifieke kwalificaties beschreven. Deze zijn herleidbaar tot de domeinkwalificaties en hebben, gezien vanuit het domeinprofiel Sociaal Werk en gezien vanuit de oorspronkelijke uitgangspunten, de functie van profielspecifieke inkleuring van (een aantal van de) domeinkwalificaties. Dat neemt niet weg dat men bij verdere ontwikkeling eventueel tot de conclusie kan komen dat profielen niet alleen van elkaar verschillen via de kennisbasis, maar binnen profielen kerntaken zodanig omvangrijk en uniek zijn dat een profielspecifieke aanvulling op de domeinkwalificaties is vereist. In deze fase van ontwikkeling zijn hierover geen afwegingen gemaakt en zijn de voor de opleidingen bindende kaders (althans na vaststelling):

- De domeinkwalificaties sociaal werk
- De generieke kennisbasis.
- De profielspecifieke kennisbases.

3.1. Sociaal werk - welzijn en samenleving

3.1.1. Afbakening

Veel sociaal werk speelt zich af in de wijk. Dat was in het verleden al het geval en is door de hedendaagse ontwikkelingen in het sociaal domein versterkt. De wijk is het concentratie- en culminatiepunt van overheidsbeleid op de terreinen onderwijs, zorg, wonen, veiligheid en cultuur. In de wijk zijn (het voorliggende deel van) de voorzieningen aanwezig, in de wijk vindt de toeleiding naar voorzieningen plaats door het werk van bijvoorbeeld sociale wijkteams, in de wijk liggen de meest directe mogelijkheden voor netwerken, informele zorg en vrijwilligerswerk als bronnen voor hulpverlening, activering en participatie.

Sociaal werkers – welzijn en samenleving werken zowel in de wijk als in formele contexten zoals bedrijven, ziekenhuizen, woningbouwverenigingen, educatieve instellingen, gevangenissen. Het betreft soms bovenlokale en bovenregionale voorzieningen. Sociaal werkers uit dit deelprofiel kunnen ook actief zijn als sociaal of cultureel ondernemer, voor wie het schakelen tussen verschillende schaalniveaus (dorp, buurt, wijk, stad, regio) vaak onderdeel is van hun werk. Kortom de werkzaamheden van deze sociaal werkers beperken zich niet tot de geografische locatie van een wijk. Wij beschouwen de brede, integrale oriëntatie van sociaal werkers – welzijn en samenleving als een karakteristiek van sociaal werk in de wijk.

De afbakening kent behalve ook een inhoudelijke component. Sociaal werk – welzijn en samenleving kenmerkt zich door een combinatie van *sociale* en *sociaal-culturele* aspecten. Het *sociale* duidt op het gericht zijn op anderen, zoals tot uitdrukking komt in de voor sociaal werk centrale begrippen sociaal functioneren en sociale kwaliteit (of in sociale rechtvaardigheid of sociale verandering). Mensen zijn afhankelijk van anderen om te overleven en gaan daarom met elkaar bindingen aan. Menselijk functioneren is in en in sociaal en dat maakt dat sociaal werk staat voor een brede benadering van sociale problemen die mensen in hun dagelijks leven ondervinden. Het *sociaal-culturele* benadrukt de dimensie van de actieve vormgeving van het bestaan als deel van het *sociale* van het sociaal werk. Mensen geven hun bestaan zin, de wereld krijgt voor hen betekenis. Het *sociaal-culturele* vestigt de aandacht op hoe mensen zich oriënteren op waarden en normen en op de expressievormen en communicatiewijzen die ze hanteren. Daarbij kunnen zich nieuwe wegen openen, horizonnen verbreden en een ander zicht op sociale problemen ontstaan. Sociaal werk – welzijn en samenleving onderzoekt steeds de samenhang tussen deze sociale en sociaal-culturele aspecten.

3.1.2. Centrale vraagstukken sociaal werk – welzijn en samenleving

Sociaal werkers – welzijn en samenleving houden zich bezig met een zodanig gedifferentieerd geheel aan sociale vraagstukken dat het niet mogelijk is om een volledig overzicht te geven van alle vraagstukken. Wij hebben daarom hieronder gekozen voor een meer overkoepelende weergave van vraagstukken en thema's die specifiek maar niet uitsluitend in sociaal werk i- welzijn en samenleving betekenis krijgen.

Maatschappelijke vraagstukken

Er zijn verschillende bredere maatschappelijke vraagstukken die specifiek zichtbaar worden en betekenis krijgen in de vraagstukken waarmee sociaal werkers - welzijn en samenleving worden geconfronteerd. In deze verkorte weergave volstaan we met een opsomming van de voornaamste vraagstukken:

- *Vraagstukken die samenhangen met de transformatie in het sociale domein.* De Nederlandse, westerse, samenleving ondergaat in de komende jaren grote veranderingen die direct het domein van het sociaal werk raken in o.a. de nieuwe

wetgeving rond jeugd, langdurige zorg, maatschappelijke ondersteuning, arbeidsparticipatie en passend onderwijs. Als rode draad komt naar voren een toename van verantwoordelijkheid van de burger voor eigen leven en welzijn en een afname van betrokkenheid van de overheid in de (borging van de) zorg en ondersteuning.

- *Vraagstukken die samenhangen met hardnekkige armoede en financiële bestaanszekerheid* spelen een belangrijke rol binnen sociaal werk – welzijn en samenleving.
- *Vraagstukken betreffende arbeid en inkomen, talentontwikkeling, (politieke) participatie en de vraag naar samenhang over de sociale strata heen* spelen een belangrijke rol binnen sociaal werk- welzijn en samenleving. De huidige samenleving biedt goede kansen op ontplooiing en op stijging op de sociale ladder, maar tegelijk ontstaat er (verdere) cumulatie van kwaliteiten in de hogere sociale klassen. Sociaal werk – welzijn en samenleving ziet zich geconfronteerd met deze schaduwkanten van de opkomst van het meritocratisch ideaal.
- *Vraagstukken die samenhangen met superdiversiteit*. Voor sociaal werk – welzijn en samenleving stelt zich de vraag naar zowel de collectieve arrangementen die het kan bieden als antwoord op superdiversiteit, als naar de competenties en vaardigheden die dit behelst voor sociaal werkers.
- *Vraagstukken die samenhangen met technologische ontwikkelingen en middelen*. Technologische ontwikkelingen en middelen spelen in toenemende mate een rol bij het ondersteunen van mensen.
- *Vraagstukken rond informalisering* vormen een terugkerend aandachtspunt bij sociaal werk – welzijn en samenleving. Ze betekenen o.a. dat sociaal werkers in toenemende mate samenwerken met vrijwilligers, mantelzorgers en ervaringsdeskundigen van allerlei achtergrond.

Professionele Vraagstukken Sociaal werk -welzijn en samenleving

Hieronder geven we een overzicht van de voornaamste beroepsvraagstukken van sociaal werk – welzijn en samenleving, die samenhangen met bovenstaande ontwikkelingen

- *Het slaan van een brug tussen individu en samenleving* is een centrale opdracht van sociaal werk – welzijn en samenleving. In de relatie met mensen hebben sociaal werkers – welzijn en samenleving aandacht voor het welzijn van het individu én voor collectieve aspecten, zoals sociale rechtvaardigheid en sociale verandering. In dit verband moeten sociaal werkers – welzijn en samenleving geregeld kiezen tussen verschillende, soms conflicterende waarden, tussen mensen en hun omgeving, tussen opdrachtgevers en de concrete uitwerking van vraagstukken in de dagelijkse werkelijkheid.
- In sociaal werk – welzijn en samenleving speelt het begrip maatwerk een belangrijke rol: ze *werken op maat* bij het vinden van oplossingen voor problemen en het verbeteren van situaties. Dat heeft consequenties voor de relatie tussen sociaal werkers en mensen: begrippen als *aansluiting, wederkerigheid, empathie, authenticiteit* en *emotionele nabijheid* zijn van grote betekenis. Mensen beslissen mee over uitgangspunten en verwachtingen, doelen, werkwijze, omgang met informatie, hanteren van afspraken, enzovoorts.
- Het *preventieparadigma* is in veel sectoren leidend, van gezondheidszorg tot onderwijs en van veiligheid (justitie en politie) tot wonen. Het vraagt van sociaal werkers – welzijn en samenleving dat ze outreachend, proactief en ongevraagd opereren. Omgekeerd betreden vanuit hetzelfde paradigma professionals uit andere domeinen het domein van sociaal werk.

- *Activering.* Actieve bewoners zetten nieuwe netwerken op en weten, al dan niet met ondersteuning van sociaal werkers- welzijn en samenleving, leegstaande pandjes en kale bouwgronden creatief om te bouwen tot een leeszaal, bioscoop of moestuin. Het zijn vormen van zelforganisatie waarbij mensen verantwoordelijkheden naar zich toetrekken en samenwerken buiten de overheid en de markt om. Sociaal werkers – welzijn en samenleving kunnen hierin een belangrijke rol vervullen, bijvoorbeeld bij het bevorderen van initiatief in kwetsbare buurten, het tegengaan van uitsluiting, het stimuleren van democratisch leiderschap, het verbinden van informele en formele structuren en het borgen van het publieke belang, bijvoorbeeld als het gaat om een verantwoorde besteding van publieke middelen.
- *De omvang en complexiteit van cases, de aard ervan en het klimaat waarbinnen aan cases gewerkt moet worden,* is aan ingrijpende wijzigingen onderhevig. Het organiseren van samenwerking, capaciteit, verantwoordelijkheid en innovatie is een integraal onderdeel van sociaal werk – welzijn en samenleving. Daarnaast moeten werkers in sociale teams ook voorstellen voor toekenning van middelen doen, waardoor hun positie naar zowel de burger als de overheid verandert: de discretionaire ruimte vergt vertrouwen en verantwoording en kunnen functioneren in de spanning die dit meebrengt, zowel voor de sociaal werker, als voor de manager, als voor de betrokken ambtenaren.
- *Verbinding.* Sociaal werkers – welzijn en samenleving functioneren als verbindingsprofessionals naar de collega sociaal werkers in de zorg en in het jeugd domein. Waar nodig functioneren zij als voorpost of nazorg voor cliënten van deze collega sociaal werkers en bevorderen zij de belangen die nodig zijn voor goed functioneren van de cliënt(groepen) van deze collega sociaal werkers. Binnen een context van activering en samenlevingsopbouw functioneren sociaal werkers – welzijn en samenleving als initiatiefnemers om mensen bij elkaar te brengen, als sociaal of cultureel ondernemers, als ondersteuners van bewonersinitiatieven. In zulke situaties werken ze samen met andere professionals, zoals wijkagenten, onderwijzers, wijkwerkers uit de gezondheidszorg, gemeenteambtenaren, medewerkers van woningbouwverenigingen, culturele instellingen, religieuze instellingen enzovoort. Binnen ingebouwde vormen van sociaal werk, die ook tot het domein behoren van sociaal werk - welzijn en samenleving, zoals in bedrijven, bij overheden, ziekenhuizen, scholen, musea of instellingen voor verslavingszorg of forensische psychiatrie, werken zij samen met HR-functionarissen, sociaaljuridische dienstverleners, docenten, artsen en verpleegkundigen/POH-GGZ, groepsleiders en allerlei therapeuten.

Ambigüiteiten en dilemma's sociaal werk - welzijn en samenleving

Het vakmanschap van sociaal werkers – welzijn en samenleving wordt geregeld op de proef gesteld door de ambigüiteiten, spanningen en dilemma's die zich er voordoen. Een kleine greep levert het volgende beeld op:

- Sociale teams hebben te maken met een veelheid van aanvragen die voor een aanzienlijk deel gaan over schulden en omgaan met financiën, eenzaamheid, lichte depressies, relatieproblemen, echtscheidings- en opvoedingsvraagstukken, omgaan met chronische psychiatrische problemen of onoplosbare vraagstukken rond ziekte en handicap, omgaan met burens in de directe leefomgeving van straat, flatgebouw of trappenhuis en dergelijke. De directe hulpverlening neemt wel tot 95% van de tijd in beslag, terwijl van de sociale teams tevens gevraagd wordt burgers te helpen bij de vormgeving van netwerken en buurtgemeenschappen.
- Sociaal werkers – welzijn en samenleving hebben voor in hun werk te maken met verdriet, pijn, onoplosbaarheid, onmogelijkheid, geweld en dweilen met de kraan open.

In het leven van individuen, in relaties en gezinnen, op trappenhuizen, galerijen en in keldergangen, op het werk, in de buurt, tussen peers, in de gevangenis en het ziekenhuis. Het vakmanschap van de sociaal werker veronderstelt dat deze in ieder geval kennis heeft van zowel de actualiteit van sociale politiek en mensopvattingen, als van de constantheid van de realiteit van het bestaan tussen probleem en hoop.

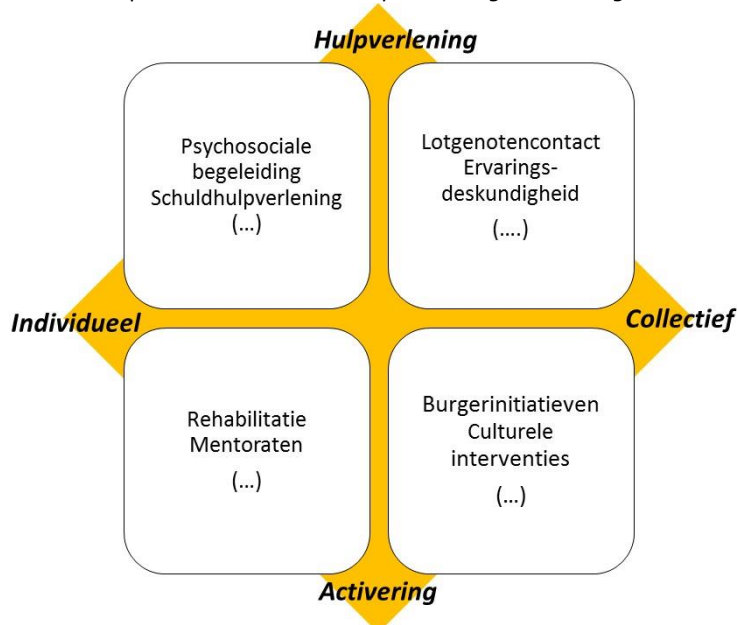
- Een andere spanning betreft de dialectiek tussen systeemwereld en leefwereld in combinatie met de verhouding tussen het sociale in zijn gemeenschaps-gedaante en het sociale in zijn maatschappij-gedaante. De neiging van de systeemwereld om door te dringen in zowel het gemeenschappelijke bestaan als in het maatschappelijke, bijvoorbeeld in de sterke juridisering en protocollering, scherpt de dilemma's aan.
- In de omgang met sociaal beleid staan sociaal werkers – welzijn en samenleving voor de uitdaging om een evenwicht te vinden tussen een kritische en een constructieve houding. Het gaat daarbij om het leren te functioneren in de discretionaire ruimte die inherent is aan de klassieke positie van de sociaal werker tussen individu en samenleving, met meerdere belanghebbenden, meerdere beïnvloeders, meerdere waardesystemen, meerdere professies en dergelijke. Het vraagt ook van de lokaal sociaal werker om zijn stem te laten horen in het publieke debat

3.1.3. Professioneel handelen van sociaal werkers - welzijn en samenleving

In deze paragraaf geven we een beeld van het handelen van sociaal werkers – welzijn en samenleving aan de hand van een schematische weergave van de kernoriëntaties (1), van een beschrijving van hun vakmanschap (2) gevolgd door een inventariserende weergave van de kerntaken (3).

1. Hulpverlening -activering en individueel - collectief

In de onderstaand figuur zijn de praktijken van sociaal werk – welzijn en samenleving onderverdeeld met behulp van twee assen: *hulpverlening-activering* en *individueel-collectief*

Sociaal werkers vertrekken soms vanuit *individuele* vragen en noden, met oog voor de collectieve elementen en processen die daarbij een rol spelen. Maar op andere momenten is het omgekeerd en werken ze aan *collectieve* arrangementen, met oog voor individuele vragen en

persoonlijke ontwikkeling. Sociaal werkers ontwerpen collectieve arrangementen mede met het oog op hun preventieve werking, bijvoorbeeld op terreinen als veiligheid en opvoeding. Ze proberen tevens private issues tot publieke kwesties te maken, bijvoorbeeld door netwerken ter ondersteuning van mantelzorgers te organiseren.

In de bovenstaande figuur worden beide begrippen op elkaar betrokken. In combinatie met de begrippen activering en hulpverlening – twee centrale activiteiten van sociaal werk - welzijn en samenleving – levert dat twee assen op, die vier kwadranten vormen. Dit schema verheldert hoe de oorspronkelijke werelden van MWD en CMV, in het sociaal werk – welzijn en samenleving op een natuurlijke wijze met elkaar samenhangen en in elkaar vloeien. De vier optieken die dit schema ordent, zijn historisch herkenbaar en bieden tegelijkertijd openingen naar de toekomst. Ze waarderen de uitersten van de oude opleidingen en beroepen MWD en CMV, respectievelijk individuele hulpverlening en collectieve activering, en wijzen tevens op de noodzaak van sterke aandacht voor de tussengebieden als verbindingen tussen primaire leefwereld, netwerken en gemeenschappen, zoals beschreven in het domeinprofiel sociaal werk. Het schema representeert zo de nieuwe sociaal werker - welzijn en samenleving: op ieder van de kwadranten is deze sociaal werker in principe inzetbaar, zij het dat ieder van de kwadranten ook eigen specifieke expertises vergen. Het assenstelsel representeert op die manier tegelijk de verbondenheid van het generale kennis-, vaardigheids- en attitudebestand van het sociaal werk - welzijn en samenleving, als de mogelijkheid om gedifferentieerd de persoonlijke competenties van sociaal werkers in te zetten en zo sociale wijkteams en andere lokale aanbieders van sociaal werk optimaal te benutten.

2. Vakmanschap sociaal werk - welzijn en samenleving

Een goede, gedegen uitoefening van sociaal werk - welzijn en samenleving vraagt veel vakmanschap. Daarvoor gelden bepaalde regels, normen, waarden en standaarden die iedere beoefenaar van dat vak zich eigen moet maken. Ondersteunen, helpen, activeren, ontwikkelen en verbinden beschouwen we als de harde kern van sociaal werk- welzijn en samenleving:

- *Ondersteunen.* Sociaal werkers ondersteunen kwetsbare mensen. De relaties die ze met hen onderhouden, zijn voor kwetsbare mensen erg betekenisvol en dat legt een grote verantwoordelijkheid op de schouders van sociaal werkers. Sociale professionals moeten goed de weg kennen in de samenleving. Een goed advies, de juiste informatie en een zinvolle verwijzing behoren tot het handwerk van de sociale professional.
- *Helpen.* Sociaal werkers helpen mensen zichzelf te helpen. Hulpverlening in de betekenis van probleemoplossing is een van de basisactiviteiten van het beroep. Doel van de hulpverlening door sociale, materiële, psychologische en structurele middelen is dat mensen weer de regie over het eigen leven krijgen.
- *Activeren.* Bij het activeren brengt de sociaal werker mensen bij elkaar en heeft daarbij aandacht voor wat er tussen mensen onderling speelt én voor wat er met individuen aan de hand is. Het vakmanschap schuilt er onder andere in dat je als sociaal werker weet wanneer je iemand moet uitdagen of confronteren, dan wel juist veiligheid moet bieden.
- *Ontwikkelen.* Dit betekent zowel ruimte geven voor persoonlijke ontwikkeling als het zoeken naar creatieve en innovatieve manieren van maatschappelijke ontwikkeling.
- *Verbinden.* Bij verbinden draait het om het vormen van netwerken en coalities, zoals tussen groepen burgers onderling, tussen burgers en instanties en tussen instanties onderling.

3. Professioneel handelen sociaal werkers - welzijn en samenleving

Hieronder geven we een uitwerking van deze voor sociaal werk - welzijn en samenleving typerende taken en verantwoordelijkheden.

Directe uitvoerende taken

- De sociaal werker - welzijn en samenleving – bijvoorbeeld werkzaam in een sociaal wijkteam – maakt laagdrempelig contact met bewoners, luister goed en wint vertrouwen. Hij voert 'openende' gesprekken waarbij hij de dialoog zoekt, problematiek weet te signaleren en te ontrafelen en samen met cliënten naar oplossingen zoekt, bijvoorbeeld door verbindingen te leggen met hulpbronnen in de omgeving. Tevens bevordert hij een transparante wijze van toekenning en gebruik van materiële en immateriële voorzieningen die geleverd worden door medeburgers, instellingen en beleidsmakers.
- De sociaal werker – welzijn en samenleving bevordert dat burgers, instellingen en beleidsmakers zich actief inzetten voor het versterken van de sociale cohesie en voor het eigen en andermans welzijn in de wijk en in de samenleving als geheel. Hij ontwerpt en arrangeert waar mogelijk samen met bewoners laagdrempelige vormen van ontmoeting op het gebied van sport, cultuur, natuur, media en recreatie. Hij is gespecialiseerd om via 'lichte' interventies tot de vorming van 'lichte' gemeenschappen te komen, dat wil zeggen dat hij informele groepen weet te smeden waar bewoners vanwege het laagdrempelige karakter eenvoudig kunnen aan- en afhaken. Daarbij heeft hij vooral oog voor kwetsbare bewoners voor wie zulke informele groepen een belangrijke bron van sociale steun kunnen betekenen en die hen kansen bieden om een sociaal netwerk te ontwikkelen en te onderhouden.
- De sociaal werker – welzijn en samenleving weet een individuele en collectieve aanpak met elkaar te verbinden en kan daartoe schakelen en makelen tussen de hierboven geschetste vier kwadranten. Daarbij zullen sommige sociaal werkers -welzijn en samenleving vanuit het kwadrant 'individuele hulpverlening' naar de andere kwadranten schakelen, terwijl anderen er meer op zijn gericht om vanuit 'collectieve activering' de verbinding met de andere kwadranten te zoeken. In beide gevallen zal de sociaal werker – welzijn en samenleving de concrete actuele sociale problematiek in zijn werkgebied moeten kunnen doorgronden, met oog voor de structurele componenten daarvan en de dynamiek in en rond die sociale problemen.

Organisatie en beleid

- De sociaal werker - welzijn en samenleving werkt niet alleen samen met professionals uit aanpalende disciplines ('interdisciplinair' en 'interprofessioneel'), maar vooral ook met vrijwilligers, ervaringsdeskundigen en mantelzorgers. Hij is in staat deze te motiveren en aan een initiatief te binden door samen doelen te stellen, te leren en resultaten te behalen.
- De sociaal werker –welzijn en samenleving legt niet alleen een ondernemende houding aan de dag, maar kan ook als zelfstandig (sociaal en/of cultureel) ondernemer opereren. De sociaal werker – welzijn en samenleving weet als ondernemer behoeften en kansen te signaleren. Tevens is hij in staat deze om te zetten in concrete acties en in innovatieve, vernieuwende initiatieven. Ook slaagt hij erin nieuwe allianties te smeden en nieuwe bronnen van sociaal en economisch kapitaal aan te boren.

Professionalisering

- De sociaal werker - welzijn en samenleving draagt actief bij aan praktijkontwikkeling. Hij is in staat om te participeren in onderzoek gericht op verbetering van de praktijk en

grijpt daarbij de mogelijkheid aan om de eigen kennis in interactie met collega's en onderzoekers te expliciteren en te verrijken.

- De sociaal werker – welzijn en samenleving is toegerust om het beroep naar buiten toe te representeren. Daartoe draagt hij bij aan het profileren en legitimeren van het beroep en het verwerven van maatschappelijke steun voor het beroep. Vooral in de lokale (beleids)arena draagt hij actief de grondwaarden van het sociaal werk uit en is hij zich bewust van zijn taak om de gevolgen van beleid en macro-culturele ontwikkelingen te signaleren en publiek te articuleren. Hij zoekt daartoe aansluiting bij vormen van beroepsorganisatie, hetzij bij een beroepsvereniging of andere initiatieven van beroepsgenoten.

3.1.4. Kennisbasis sociaal werk - welzijn en samenleving

Als aanvulling op de gemeenschappelijke kennisbasis van sociaal werk en in aansluiting op de in dit deelprofiel gelegde accenten, formuleren we enkele kenniselementen die extra aandacht vragen in sociaal werk – welzijn en samenleving. In het profiel sociaal werk - welzijn en samenleving worden theoretische kennis, feitenkennis en praktijkkennis van elkaar onderscheiden.

Theoretische kennis

- Theorieën die helpen om mensen en situaties beter te begrijpen, zoals gedragstheorieën, leertheorieën, netwerktheorieën, theorieën over de civil society.
- Theorieën die de opdracht, doelen, methoden en rollen van lokaal sociaal werk analyseren. Maar eveneens theorieën betreffende de geschiedenis en verschijningsvormen die helpen om de eigenheid van lokaal sociaal werk beter te begrijpen en constructief in te brengen.
- Direct aan de praktijk gerelateerde theorieën, zoals theorieën over presentie, empowerment, activering, talentontwikkeling, motivatie, flow.

Feitenkennis

- Kennis over wet- en regelgeving, zoals over de uitkeringen in het sociale zekerheidsstelsel (WMO, Participatiewet, Zorgverzekeringswet), de Jeugdwet, het Personen- en Familierecht en het Strafrecht. Gezien de grote rol van de gemeente zal ook de Algemene wet bestuursrecht, waarin onder andere de rechtsbescherming van burgers is geregeld, een belangrijke rol gaan spelen.
- Kennis over lokale regelgeving om doelgroepen te ondersteunen of doelstellingen te realiseren. Dat kan tevens kennis betreffen over procedures voor het aanvragen van voorzieningen, toegangen die benut kunnen worden in bijzondere situaties, snel bereikbare beslissers in gevallen van crisis.
- Kennis over beleidsuitgangspunten, grondslagen voor gevoerd beleid, mogelijkheden voor beleidsbeïnvloeding. Kennis niet alleen van regelgeving, maar van de onderliggende uitgangspunten van regelgeving, de 'geest van de wet'. Kennis hoe contact gelegd kan worden met beleidsmakers en beleidsvoorbereiders voor het behartigen van belangen van burgers.

Praktijkkennis

- Kennis over veranderstrategieën, netwerkstrategieën, toerustingsstrategieën, beïnvloedingsstrategieën op individueel-, netwerk- en gemeenschapsniveau.
- Kennis over concrete voorzieningen in een werkgebied, formele en informele netwerken, hulpbronnen, sleutelfiguren, 'gatekeepers' bij voorzieningen en netwerken, de

ontwikkeling van die voorzieningen, relaties tussen voorzieningen en netwerken en de aard van die relaties.

- Kennis over naastliggende disciplines binnen en buiten het sociale domein, hun taalgebruik, hun perspectief, hun wettelijke mogelijkheden en dergelijke, zoals van de collega sociaal werkers in de zorg en het jeugddomein, medische deskundigen, politie en justitie, onderwijs en volwasseneneducatie, medewerkers van huisvestingsorganisaties, vertegenwoordigers van religieuze of etnische groeperingen.

3.2. Sociaal Werk - jeugd

3.2.1. Afbakening

Onder *jeugd* verstaan wij de leeftijdsgroep van 0 tot 23 jaar. De jeugdfase wordt gekenmerkt door ontwikkeling en groei. Jeugdigen hebben opvoeding en begeleiding nodig waarin zij gestimuleerd en gevormd worden om een eigen, zelfstandige levenskoers uit te zetten, een gezonde leefstijl te ontwikkelen, te leren participeren in de samenleving en om medeverantwoordelijkheid te gaan dragen voor - en in de samenleving.

Sociaal werkers - jeugd bevorderen de groei van jeugdigen naar volwassen sociaal functioneren. Sociaal werkers - jeugd dragen bij aan het benutten en bevorderen van de in potentie aanwezige ontwikkelingskansen van jeugdigen om uit te groeien tot autonoom functionerende en participerende volwassenen. Ze voorkomen de bedreigingen die deze lichamelijke en psychosociale ontwikkeling in de weg staan, nemen deze weg of gaan ze tegen. Zij versterken de opvoedcompetentie van ouders. Daarom is het van belang dat:

- In gezamenlijkheid naar jeugdigen gekeken wordt door sociaal werkers - jeugd die beschikken over uiteenlopende deskundigheden en werkwijzen.
- Met respect voor de eigen mogelijkheden en veerkracht van jeugdigen en hun ouders wordt gezocht naar de beste ondersteuning binnen de mogelijkheden van professionele samenwerkingsverbanden.
- Urgente problemen snel en effectief opgepakt worden.

Het werk van sociaal werkers - jeugd onderscheidt zich op een zestal punten van dat van andere sociaal werkers:

1. Sociaal werkers - jeugd moeten in hun werk rekening houden met het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), de Jeugdwet¹¹ en de richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming. Afhankelijk van de complexiteit van het werk zijn ook het Kwaliteitsregister Jeugd (2014), het Kwaliteitskader Jeugd en de beroepscode voor jeugdzorgwerkers¹² van belang.
2. Het werk van sociaal werkers - jeugd richt zich *specifiek* op jeugdigen en hun naaste omgeving.
3. Sociaal werkers - jeugd werken met mensen die nog volop in ontwikkeling zijn. Jeugdigen zijn maar één keer en kortdurend jong. Daarom hebben jeugdinterventies altijd urgentie.
4. Eigen aan het opgroeien is de wereld verkennen. Grenzen verkennen en risico's nemen horen daarbij.
5. Sociaal werkers - jeugd hebben naast de jeugdige altijd te maken met de belangen van diens ouders of voogd.
6. De bemoeienis met jeugd hinkt altijd al op twee gedachten: jeugd in gevaar die beschermd moet worden tegenover gevaarlijke jeugd die onder de duim gehouden moet worden.

¹¹ De Jeugdwet is een 'Lex specialis' en gaat daarmee voor algemene wetten. De Jeugdwet heeft voorrang op de WMO, de Participatiewet en de Wet Passend Onderwijs (Kwaliteitskader Jeugd 2014). Zo kunnen sociaal werkers in het jeugddomein maatwerk leveren.

¹² In samenhang met het profiel Sociaal Werk - jeugd wordt het *Uitstroomprofiel Jeugdzorgwerker* geactualiseerd.

Het profiel *Jeugd* heeft een eigen positie ten aanzien van de profielen *Zorg* en *Welzijn en Samenleving*.

- Ten aanzien van *Zorg*: jeugdigen worden begeleid en groeien op naar zelfstandigheid. Wanneer dit perspectief ontbreekt, bij ernstige beperkingen, chronische ziekte of ernstige gedragsproblemen, valt begeleiding ook onder het profiel *Zorg*.
- Ten aanzien van *Welzijn en Samenleving*: waar begeleiding van jeugd in de openbare ruimte en de bevordering van sociale samenhang tussen groepen centraal staan, is ook het profiel *Welzijn en Samenleving* in beeld.

Sociaal werkers - jeugd werken samen met sociaal werkers in de domeinen *Welzijn en Samenleving* en *Zorg*.

3.2.2. Centrale thema's en vraagstukken sociaal werk- jeugd

Hieronder beschrijven we de actuele thema's in het werk van sociaal werkers - jeugd. Deze thema's hebben betekenis voor de vormgeving van hun kerntaken en de daartoe vereiste kennisbasis¹³:

- Inspelen op zekerheidsbehoefte, regulering en verantwoordingsplicht*. Jeugd is volop in ontwikkeling en daardoor kwetsbaar. Bij incidenten met jeugdigen als slachtoffer wordt dit dikwijls toegeschreven aan het falen van het jeugdhulpsysteem en aan onvoldoende handelingsbekwame professionals. Er volgt dan strakkere regulering in het jeugddomein. Sociaal werkers - jeugd kunnen echter niet alle problemen oplossen. De verantwoordelijkheid voor het opvoeden van hun kinderen ligt bij de ouders, tenzij zij uit de ouderlijke macht zijn gezet. Het bevorderen van hun opvoedingscompetenties en veerkracht zijn belangrijk.
- Actief ondersteunen van zeggenschap over het eigen hulptraject en waarborgen privacy*. Sociaal werkers - jeugd ondersteunen actief de zeggenschap van jeugdigen en hun ouders bij het vormgeven van het eigen leven, waaronder ook het eigen hulpverleningstraject op individueel en op institutioneel niveau. Zij waken over de privacy van kind en ouders. Ervaring opdoen met eigen regie is belangrijk voor het verkrijgen van vertrouwen in het eigen vermogen tot relationele autonomie.
- Reflexief en normatief opereren in een complexe samenleving*. De complexiteit van de samenleving, snelle veranderingen en vluchtige relaties leiden tot onzekerheid en ontevredenheid bij een deel van de bevolking. Mede hierdoor staan opvoedingswaarden en gezag van ouders en professionele opvoeders onder druk. De hieruit voortkomende dilemma's voor opgroeien en opvoeden doen een appèl op de kritisch-reflexieve en normatieve professionaliteit van sociaal werkers - jeugd. Jeugdigen participeren in - en switchen tussen allerlei netwerken die bijdragen aan, maar ook concurrerend zijn voor de opbouw van hun identiteit en relationele autonomie.
- Stem van minderjarigen in beleidsdiscussies laten horen*. Sociaal werkers - jeugd werken voor een groep die (deels) minder mondig is, geen stemrecht heeft en daarmee geen invloed heeft op beleid. Sociaal werkers - jeugd hebben daarom een functie in de behartiging van de belangen van kinderen en jongeren bij beleidsontwikkeling.
- Signaleren, schakelen, opschalen en afschalen binnen het hele sociale domein*. Sociaal werkers - jeugd richten zich op advisering, ondersteuning, preventie van overlast, kortdurende hulp, de inzet van vrijwilligers in/en het sociale netwerk en het activeren van de eigen verantwoordelijkheid en zelfstandigheid van gezinnen. De problematiek

¹³ In de uitgebreide versie zijn voor elk van de thema enkele specifiek naar het jeugddomein ingekleurde domeinkwalificaties beschreven. In deze verkorte weergave is de voorkeur gegeven aan de inhoudelijke beschrijving van de thema's en zijn de inkleuringen omwille van beknoptheid achterwege gelaten.

van een (klein) deel van de jeugd is echter zodanig complex, dat zwaardere vormen van hulp en zorg van belang zijn voor hen en hun veiligheid. Veel hulpvragen komen binnen bij wijkteams, de huisarts en school. Sociaal werkers - jeugd onderzoeken wat jeugd en ouders nodig hebben om hun mogelijkheden te ontplooiën: afschalen naar lichte -, naar medium - of zware hulp of zorg.

- F. *Collegiaal en buurtgericht werken binnen culturele diversiteit met aandacht voor actief burgerschap.* Binnen grootstedelijke gebieden ontwikkelen buurten zich naar een *superdivers* karakter. Dit kan leiden tot verscherping van tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen, er kunnen dubbele loyaliteiten van jeugdigen met hun thuisomgeving en de mainstream samenleving ontstaan. Sociaal werkers - jeugd herkennen culturele, levensbeschouwelijke en religieuze systemen van zingeving, evenals de culturele, genderspecifieke en/of seksuele aspecten ervan. Ze begeleiden opvoeders en jeugdigen in het omgaan met zingeving en het vormgeven van actief burgerschap. Zij werken samen met collega-professionals in de wijk.
- G. *Verbinden en ondersteunen van het educatief partnerschap tussen onderwijsgeevenden en ouders.* Door de Wet op het Passend Onderwijs en de Jeugdwet hebben scholen een belangrijke rol in de hulp aan kinderen en jongeren met bijzondere opvoedings-, leer- en ontwikkelingsbehoeften. Scholen zijn zelf verantwoordelijk voor de participatie en begeleiding van deze jeugd. Naast kennisontwikkeling en maatschappelijke ontwikkeling wordt ook persoonsvorming tot de kernactiviteiten van het onderwijs gerekend. Sociaal werkers - jeugd hebben een verbindende en ondersteunende rol tussen school, jeugdigen, ouders en andere jeugdinstanties in de wijk.
- H. *Actieve gids en herder zijn in de digitale samenleving.* Jeugdigen hechten belang aan sociale media en digitale technologie voor hun sociale leven. Digitalisering en de toegang tot uiteenlopende informatiebronnen bieden ontwikkelingskansen, maar ook risico's zoals gameverslaving, cyberpesten, seksueel misbruik en indoctrinatie. Verborgene verleiders zoals sluikreclame, maar ook als objectief gepresenteerde voedingsadviezen kunnen hun gezondheid schaden. Eenzijdige religieuze en politieke informatie dragen bij aan complotdenken en het op drift raken van idealen van jongeren die op zoek zijn naar zingeving en hun plaats in de samenleving. Digitale technologie biedt belangrijke vormen tot ondersteuning van hulp en zorg. Sociaal werkers - jeugd monitoren en ondersteunen het veilig gebruik van informatiebronnen en sociale media.
- I. *Presteren nuanceren en sociale verdraagzaamheid stimuleren.* De op prestaties gebaseerde samenleving versterkt prestatiedwang en individualisering waardoor onderlinge verdraagzaamheid onder spanning staat. Het vergroot de kans dat ouders doorslaan in ambities voor hun kinderen, bijvoorbeeld ten aanzien van talentontwikkeling in sport en muziek. Maatschappelijke ongelijkheid, prestatiedwang en bezorgdheid om verlies van materiële en immateriële verworvenheden bevorderen ook dat ouders hun kinderen (passief of actief) opvoeden tot (on)verdraagzaamheid ten aanzien van anderen. Sociaal werkers - jeugd nuanceren het belang van presteren en stimuleren sociale verdraagzaamheid.

3.2.3. Professioneel handelen sociaal werkers - jeugd

Sociaal werkers - jeugd werken in vier beroepscontexten. Accenten in doelen en werkwijzen verschuiven over de grenzen tussen de contexten. In beroepscontext (1) staat vraaggericht werken op basis van vrijwilligheid centraal. Het handelen van sociaal werkers in beroepscontexten (2), (3) en (4) is meer probleemgericht. Sociaal werkers - jeugd werken integraal samen over de vier beroepscontexten heen. Daarom is beroepsregistratie als jeugdzorgwerker een vereiste voor elke hbo-jeugdprofessional in het jeugddomein. Dan blijft de

kwaliteit van hun handelen hoogwaardig en actueel. Zo kunnen jeugd en ouders er op vertrouwen dat sociaal werkers - jeugd altijd bevoegd en bekwaam zijn.

Beroepscontexten/vindplaatsen Jeugd domein			
Plaatsen waar hbo-sociaal werkers - jeugd werken met en voor jeugd, hun ouders/opvoeders/verzorgers/onderwijzers en hun netwerken			
1. Ondersteuning/Ontplooiing Informatie, voorlichting, advies, ondersteuning, vorming, activering, educatie	2. Preventie Preventieve interventies i.h.k.v. het bevorderen van een positief leefklimaat	3. Jeugdhulp Jeugdzorg Hulp en zorg aan jeugd en gezin	4. Jeugdbescherming Jeugdreclassering Hulp/zorg vanwege veiligheid jeugdige
Registratie aanbevolen (Beroepsverenigingen besluiten 2016/2017 hierover)			Altijd registratie
Multimediale informatie en e-hulp t.b.v. voorlichting, advies, ondersteuning, ontplooiing, activering, vorming en educatie			
Consultatiebureau Pedagogische huisartsenpost	Jeugdgezondheidszorg	Behandelgroepen voor jeugd met beperking	Crisiscentrum
Centrum voor Jeugd en Gezin			Specialistische jeugdhulp
Kinderopvang	Integrale vroeghulp thuis	Structurele ondersteuning thuis	Raad voor de kindbescherming
Peuterspeelplaatsen/ VVE		Advies- en Meldpunt Huiselijk Geweld en Kindermishandeling	Pleeggezinnen
Opvoedondersteuning thuis		Gezinshuizen	Pleegzorginstellingen
Scholen Onderwijsondersteuning	Schoolmaatschappelijk werk	Jeugdhulp thuis (ambulant)	Scholen/Onderwijs
Asielcentra	Bureau Halt		Jeugdreclassering
Religieuze, spirituele, politieke ontmoetingsplaatsen		Jeugdinstanties voor hulp/zorg	
Jeugd en jongerencentra, kunst & cultuurcentra, poppodia			
Ziekenhuizen	Jeugdverslavingszorg		Justitiële jeugdinrichting
Straten, buurten, sport, spel, speeltuinen, clubhuizen & zuipketen			
Gemeentehuis met ontwerpers en uitvoerders van lokaal jeugd beleid			
Politieke arena's en beleidsarena's in instanties, buurt, wijk, gemeente, regio, media			

Het professioneel handelen van Sociaal werkers - jeugd wordt beschreven aan de hand van de drie taakgebieden van het sociaal werk:

1. Het bevorderen van sociaal functioneren.
2. Werken in organisatorische verbanden.
3. Professionalisering van zichzelf en van het sociaal werk.

1. Sociaal werkers - jeugd bevorderen sociaal functioneren van jeugdigen

Sociaal werkers - jeugd nemen het normale leven van jeugdigen, opvoeders en gezinnen als uitgangspunt. Wij beschrijven het professioneel handelen van sociaal werkers - jeugd aan de hand van de onder 1 beschreven beroepscontexten.

Professioneel Handelen in de vier beroepscontexten jeugd

Sociaal werkers - jeugd *informer* jeugdigen, opvoeders, jeugdinstanties en de samenleving over nieuwe kennis en inzichten betreffende opvoeding, groei, ontwikkeling en gezondheid in

alle beroepscontexten van het jeugddomein. Ze gebruiken innovaties zoals *big data*, om risicogedrag van jeugd te monitoren. Ze geven vorm aan e-hulp en e-opvoedingsondersteuning. Doel, vorm en de aard van de e-hulp verschilt per beroepscontext.

Professioneel Handelen in de beroepscontexten 1. Ondersteuning/ontplooiing

Het merendeel van het sociaal handelen van de jeugdprofessional vindt plaats op basis van vrijwilligheid van ouders en kind. Het betreft primaire preventie: *het voorkomen van problemen*. Sociaal werkers - jeugd ondersteunen vraaggericht de opvoeding samen met jeugdigen, opvoeders en gezinnen. Ze bevorderen en verrijken opvoeding en verzorging en stimuleren de groei en ontwikkeling van jeugdigen. Ook maken ze hen wegwijs in faciliteiten voor jeugdhulp. Sociaal werkers - jeugd in scholen ondersteunen oplossingsgericht leerlingen en ouders die extra begeleiding nodig hebben. In wijken, de kinderopvang en in peuterspeelzalen, speeltuinen, kinderwerk en jongerenwerk creëren sociaal werkers - jeugd een stimulerend, veilig en pedagogisch uitdagend klimaat. Zij bieden sociale, culturele, intellectuele, sportieve en zingevende activiteiten die relationele autonomie van jeugdigen bevorderen.

Jeugdspecifieke beroepssituaties in de beroepscontexten 2. Preventie

Preventie betreft secundaire preventie: problemen worden in een vroeg stadium opgespoord en direct verholpen. In bijzondere opvoedingssituaties bieden sociaal werkers - jeugd actief en soms langdurig ondersteuning. Met opvoeders, jeugdigen en hun sociale netwerk en collega's ontwerpen zij de gewenste begeleidingswijze. Ze versterken vaardigheden wat betreft opvoeding en verzorging, zorgzelfstandigheid, zeggenschap en eigen regie. Ze bieden ondersteuning bij lichamelijke en verstandelijke beperkingen, psychische en gedragsproblemen en bij uitsluiting door toedoen van armoede. Interventies worden snel, thuis of dicht bij huis gegeven. Waar preventie niet volstaat, schalen zij op naar Jeugdhulp en Jeugdbescherming.

Jeugdspecifieke beroepssituaties in de beroepscontexten 3. Jeugdhulp en 4. Jeugdbescherming

In het Kwaliteitsregister Jeugd geregistreerde sociaal werkers - jeugd interveniëren, op basis van de Jeugdwet, daar waar kansen op groei, ontwikkeling en opvoeding in gevaar zijn. Het betreft hier tertiaire preventie: het zoveel mogelijk inperken van de schadelijke gevolgen van een probleem. Wanneer jeugdigen om zwaarwegende redenen niet meer thuis kunnen wonen, streeft de sociaal werker naar een vervangende thuissituatie die zoveel mogelijk recht doet aan de eigenheid van de jeugdige. In jeugdinstellingen ondersteunen sociaal werkers de hulp van behandelaars zoals psychologen, orthopedagogen, psychiaters en artsen. Ze creëren een stimulerend en veilig leefklimaat. Waar mogelijk werken ze in het hersteltraject samen met vertegenwoordigers uit het primaire netwerk. Waar zwaardere hulp niet meer nodig is, wordt het werk afgeschaald naar collega's voor lichtere hulp.

2. Sociaal werkers - jeugd werken integraal en in diverse organisatorische jeugdverbanden

Sociaal werkers - jeugd hebben een eigen professionele verantwoordelijkheid en werken samen met andere sociaal werkers in het belang van jeugdigen en hun ouders. Zij stemmen hun werkzaamheden samen af en met jeugdinstellingen, financiers en de gemeente. Ze schalen het werk op en af om ondersteuning en interventies op maat te houden. Ze verantwoorden hun werk aan elkaar, aan jeugdigen, opvoeders en de samenleving.

3 Sociaal werkers - jeugd professionaliseren zichzelf en het sociaal jeugdwerk

Sociaal werkers - jeugd gebruiken effectieve methodieken en zoeken naar de beste inzichten, vaardigheden en werkwijzen die hun handelen verbeteren. Zij zijn alert op ontwikkelingen in de samenleving die nieuwe kansen en bedreigingen vormen voor jeugdigen.

Sociaal werkers - jeugd houden de kennisbasis van het jeugdwerk actueel. Zij zoeken naar effectievere mogelijkheden om jeugd vraagstukken op te lossen. Dit doen zij op basis van hun eigen *practice-based* kennis en *evidence-based* kennis in samenspraak met collega's, cliëntenorganisaties, politieke arena's en kennisinstituten.

3.2.4. Kennisbasis sociaal werk- jeugd

Het profiel Sociaal Werker - jeugd beschrijft wat studenten met het profiel sociaal werk - jeugd leren in hun opleiding. Zij leren te handelen in overeenstemming met de Jeugdwet in het belang van jeugd. Studenten die dit profiel volgen dienen in aanmerking te komen voor registratie in het Kwaliteitsregister Jeugd. In de onderstaande tabel staat in kolom 1 wat alle sociaal werkers minimaal moeten weten om met en voor jeugd te werken. In kolom 2 staat wat alle sociaal werkers - jeugd moeten weten voor het werken met en voor jeugd.

Wat over jeugd in de kennisbasis SW zit	Voor sociaal werkers - jeugd
1. Het beroep sociaal werk Maatschappelijke verandering en ontwikkeling Universele rechten van mensen en kinderen Ethisch/filosofisch perspectief Psychologisch en pedagogisch perspectief Sociologisch en historisch perspectief Gezondheidsperspectief Beroepsorganisatie, beroepscode, tuchtrecht, registratie Levensbeschouwelijke, genderspecifieke en seksuele diversiteit	1. Het beroep sociaal werk Rechten van het kind (IVRK) Werken in gedwongen jeugdkader Spel en vrijetijdskunde Ouderschapstheorieën (Pedagogische) Civil society
2. Gebruikers van sociaal werk Burgerschapstheorieën, rechten en plichten Sociale ontwikkeling en levensloop Sociale, cognitieve, lichamelijke en geestelijke ontwikkeling in de levensloop Ontwikkelprocessen: hechting, socialisatie, leerprocessen, ontwikkeling van perceptie en emoties, sociale relaties en vaardigheden, ontwikkeling van persoonlijkheid en gezonde leefstijl, geweld, sociaal-culturele uitsluiting Cultuur, zingeving, levensbeschouwing, religie Basale kennis over beperkingen, psychoses Diversiteit en normaliteit gezondheidsverschillen Maatregelen m.b.t. ouderlijk gezag; gedwongen opname (Toegang tot) grondrechten	2. Gebruikers van sociaal werk Ontwikkelingspsychologie (Ortho)pedagogiek Gezinspedagogiek w.o. meervoudige loyaliteit, scheiding Basis Onderwijspedagogiek Mediapedagogiek Ontwikkelingspsychopathologie Sociologie: visies op jeugd & opvoeden, jeugdculturen Criminologie; jeugdcriminaliteit Jeugdgezondheidszorg w.o. seksualiteit, misbruik, risicogedrag
3. Historische en maatschappelijke context Visies op gezondheid/ziekte Participatiemogelijkheden Gezondheid door WHO (1948) en Internationaal/globalisering	3. Historische en maatschappelijke context Pedagogische visies (inter)nationaal Filosofie in relatie tot opgroeien en opvoeden (ethiek, zingeving, moraliteit, spiritualiteit)
4. Werkwijzen sociaal werk Systeemtheorie Empowerment w.o. outreachend werken	4. Werkwijzen sociaal werk Educatieve media & e-hulp Opvoed en interventiedilemma's

<p>Gedwongen kaders Meldcode huiselijk geweld & kindermishandeling Positieve psychologie en pedagogiek Handelingstheorieën Communicatietheorie intercultureel Observatietheorie Opvoeden, preventie Groepsdynamica; conflicthantering Normatieve en ethische aspecten van sociaal (ped)agogisch handelen: zorgethiek; deugdeethiek Pedagogische coalities; sociale en professionele netwerken Rapportage</p>	<p>Communiceren met peuters/kleuters/kinderen/pubers/adolescenten Cliëntgestuurd werken met jeugdigen Methodisch werken Effectieve jeugdinterventies (NJI) Richtlijnen jeugdhulp</p>
<p>5. Organisatie en beleidscontext Organisatie-ethiek</p>	<p>5. Organisatie en beleidscontext Kwaliteitsregister Jeugd Richtlijnen Jeugdzorg & jeugdbescherming Beroepscode Jeugdzorgwerker Klachtrecht en tuchtrecht jeugdzorg Norm van verantwoorde werktoebedeling Recht en wet: jeugdwet, jeugdrecht, familierecht, jeugdstrafrecht, leerplicht, jeugdbeleid Jeugdparticipatie en eigen regie jeugd Kinderbeschermingsmaatregelen Gemeentelijk beleid Wet op de Privacy Tuchtrecht</p>
<p>6. Onderzoek en Innovatie Onderzoek ethiek Principes <i>Evidence Based</i> werken Wetenschapsfilosofie (sociale constructie v. kennis) Sociale innovatie Methodologie van praktijkgericht onderzoek Kennis over effectonderzoek w.o. ciënttevredenheidsonderzoek</p>	<p>6. Onderzoek en Innovatie in het jeugddomein Methodologie (participatief) jeugdonderzoek Nieuwe effectieve jeugdinterventies Nieuwe wetenschappelijke inzichten t.a.v. jeugd en opvoeden</p>
<p>7. Professionalisering Professionele ontwikkeling</p>	<p>7. Professionalisering Ondernemerschap in de context van transformaties jeugdhulp Traject Professionalisering Jeugdhulp Registratie en bijscholingsverplichting</p>

3.3. Sociaal werk - zorg

3.3.1. Afbakening

Sociaal werk - zorg richt zich op de bevordering van sociaal functioneren van mensen met langdurige en/of complexe problematiek. Deze problematiek hangt samen met verstandelijke beperkingen, psychische kwetsbaarheid, lichamelijke problemen, ouderdom of een combinatie hiervan. Deze problematiek is van invloed op het vermogen en mogelijkheden van mensen tot onafhankelijk handelen en tot onafhankelijk deelnemen aan het maatschappelijk leven.

Voor sociaal werkers - zorg zijn beperkingen in sociaal functioneren steeds verweven met gezondheidsvraagstukken van mensen. Sociaal werkers moeten medische afwegingen in hun interventies reflecteren. Daartoe is bekendheid met en zich professioneel kunnen bewegen binnen de volgende modellen essentieel:

- De International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) wordt in de gezondheidszorg gebruikt als standaardmodel voor het in kaart brengen van menselijk functioneren en daarin aanwezige stoornissen en beperkingen. Stoornissen in organische functies en in anatomische eigenschappen kunnen leiden tot beperkingen in het menselijk handelen en het deelnemen aan het maatschappelijk leven.
- Als de bepaling van het begrip gezondheid kiezen we: *het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven*. Positieve gezondheid omvat volgens deze definitie zes hoofddimensies, namelijk mentaal, welbevinden, spiritualiteit, kwaliteit van leven, sociaal maatschappelijke participatie, dagelijks functioneren en lichaamsfuncties (Huber, 2016).
- Binnen de gehandicaptenzorg wordt naast het basisschema van ICF (2001) ook het model van the American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) gehanteerd. De AAIDD is ontwikkeld voor mensen met verstandelijke beperkingen. Bij de beeldvorming over vermogens en mogelijkheden weegt men de volgende dimensies af: verstandelijke mogelijkheden, adaptief gedrag, participatie, interactie en sociale rollen, gezondheid en context.

Door de maatschappelijke ontwikkelingen in zorg en welzijn ontwikkelen zich nieuwe interprofessionele samenwerkingsverbanden zoals sociale wijkteams, gezondheidscentra, herstellgemeenschappen, maatschappelijke activeringscentra (MAC's), netwerken en ketenzorg. Er is tevens sprake van vermaatschappelijking van de zorg. Dat houdt in dat zorg en welzijn nader tot elkaar komen. Er worden in toenemende mate vormen van interprofessionele samenwerking gerealiseerd die er op zijn gericht de eigen kracht en mogelijkheden van mensen recht te doen en te benutten. Gemeenschappelijke visie en taal zijn daarbij van belang zodat sociaal werkers - zorg kunnen afstemmen met de verschillende zorgverleners (Inspiratiebrief HGZO, juni 2015; p. 32). In *Meer van waarde* (Boutellier, 2014) wordt gesproken over het raakvlak van het profiel sociaal werk in de (langdurige) zorg met het verpleegkundig domein.

Het sociaal werk - zorg vindt plaats in onder andere de volgende settings:

- Verstandelijk gehandicaptenzorg: woonbegeleiding (residentieel of zelfstandig wonend) en verwerving en ondersteuning van werk of dagbesteding.
- Geestelijke gezondheidszorg: (F)ACT-team, klinisch psychiatrische zorg, woonbegeleiding (in RIBW of zelfstandig wonend), jobcoaching, verslavingszorg, forensische zorg, jeugd-ggz.
- Ouderenzorg: woonbegeleiding en dagbesteding.

- Overige settings: maatschappelijke opvang, instellingen voor mensen met een niet aangeboren hersenletsel, algemene ziekenhuizen, de wijk (wijkteam), zorgboerderijen.

3.3.2. Centrale vraagstukken sociaal werk - zorg

Sociaal werkers - zorg houden zich bezig met de vraag hoe mensen met hun aandoeningen en beperkingen een zo normaal mogelijk leven kunnen leiden, zo autonoom mogelijk, zo veel mogelijk volgens hun eigen wensen, zo veel mogelijk in eigen kracht, met steun van en binnen hun eigen primaire leefomgeving en sociale netwerken. Sociaal werkers - zorg bevorderen de ontwikkeling en het behoud van eigen capaciteiten en vaardigheden van mensen met beperkingen en ze bevorderen het (blijvend) functioneren in verschillende sociale verbanden – primaire leefomgeving, sociale netwerken en gemeenschappen. Sociaal werkers - zorg kijken naar mensen in hun sociale context, met een geschiedenis, menselijke wensen en verlangens, talenten en mogelijkheden.

- De commissie Dannenberg (2015) spreekt over een nieuwe, positieve kijk op gezondheid als vertrekpunt bij het werken aan herstel en participatie: de focus bij ondersteuning door sociaal werkers ligt, evenals in de gezondheidszorg, op gezondheid en gedrag, niet op ziekte en zorg. Sociaal werkers zien mensen niet als patiënt met een stoornis of beperkingen, ingedeeld in een diagnostische categorie met bijbehorend verwachtingspatroon.
- Sociaal werkers - zorg gaan uit van de visie dat mensen deskundige zijn van hun eigen leven, daar de regie over willen hebben, behoefte hebben aan betekenisvolle relaties en activiteiten en daartoe altijd in een bepaalde mate in staat zijn. Dit is wat in de GGZ bekend staat als herstelvisie, die van toepassing is op alle gebieden in de zorg.

De problematiek van mensen waar sociaal werkers - zorg mee te maken krijgen heeft de volgende kenmerken. De problematiek:

- Is langdurig en complex en in veel gevallen recidiverend of blijvend.
- Bemoeilijkt de mogelijkheden om te participeren in de samenleving in de vorm van zelfstandig wonen, werk, onderwijs, vrijwilligerswerk, dagbesteding, het onderhouden van sociale contacten, uitgaan, sport en deelname aan verenigingen of een geloofsgemeenschap.
- Kan leiden tot stigmatisering en uitsluiting.
- Brengt met zich mee dat mensen in aanmerking komen voor voorzieningen, die op basis van uiteenlopende wetten en regelingen worden gefinancierd, wat afstemmingsproblemen met zich mee kan brengen.
- Vraagt om samenwerking en afstemming tussen cliënt, zijn netwerken en professionals uit verschillende sectoren: welzijn, gezondheidszorg, lokaal bestuur, veiligheid, onderwijs, huisvesting.
- Kan in sommige gevallen leiden tot situaties die de veiligheid van de cliënt en alle betrokken in gevaar kunnen brengen en die vragen om ingrijpende maatregelen, zoals dwang- en drangmaatregelen.

3.3.3. Professioneel handelen sociaal werkers - zorg

Professionals in de gezondheidszorg en sociaal werkers - zorg richten zich beide op het bevorderen van sociaal functioneren van mensen maar vanuit verschillende deskundigheden en invalshoeken:

- Voor een arts of (wijk)verpleegkundige is het uitgangspunt: de individuele behandeling die wordt ingezet om ziekte, trauma of andere aandoeningen die stoornissen en beperkingen veroorzaken bij de individuele patiënt, te behandelen door medische zorg

te bieden op basis van klinisch redeneren. De primaire leefomgeving en de netwerken worden betrokken vanuit dát perspectief.

- Voor sociaal werkers - zorg is het uitgangspunt: deelnemen van mensen aan maatschappelijk leven (inclusie). In hun professioneel handelen spelen naast het ondersteunen van mensen en hun sociale context ook *nabijheid, creativiteit, present zijn, hanteren van sociaal- agogische en muzisch-agogische interventies*.

Kennis van en daadwerkelijk gebruik van de drie perspectieven van de ICF (2001) kunnen zorgen voor een optimale communicatie tussen de professionals in beide domeinen, elk vanuit de eigen expertise en gericht op samenwerking en besluitvorming tussen professionele zorg, cliënt en mantelzorg. Bovendien moeten sociaal werkers - zorg kunnen opschalen en afschalen op basis van een deskundige inschatting van de situatie. Van sociaal werkers - zorg wordt, gezien het bovenstaande, gedegen kennis van het biopsychosociaal domein verwacht in relatie tot de in 1.1. beschreven context.

In het zorgdomein spelen de volgende thema's die van betekenis zijn voor de wijze van aanpak van sociaal werkers:

1. *Professionele nabijheid*. In het voortdurende spanningsveld tussen afstand en nabijheid verschuift het accent van professionele afstand naar professionele nabijheid. Dat wil zeggen dat sociaal werkers zich meer als medemens in het contact met mensen met beperkingen opstellen, met een zekere terughoudendheid ten aanzien van hun professionele deskundigheid.
2. *Ervaringsdeskundigheid*. Mensen worden in toenemende mate gezien als deskundigen ten aanzien van hun problematiek, passende oplossingen en mogelijkheden tot herstel. In de GGZ is ervaringsdeskundigheid geprofessionaliseerd door opleiding en training van mensen. Deze deskundigen kunnen vanuit hun eigen ervaring, ervaringskennis, maar ook vanuit een zekere afstand daartoe, hun ervaringskennis deskundig inzetten bij de ondersteuning van anderen.
3. *Vermaatschappelijking van de zorg*. Behandeling en begeleiding van mensen met psychische aandoeningen of verstandelijke beperkingen vindt minder intramuraal plaats en meer in de eigen leefomgeving. Ook ouderen moeten zo lang mogelijk op zichzelf blijven wonen. Er vindt een verschuiving plaats van intramurale naar ambulante zorg en een afname van professionele hulp ten gunste van mantelzorg en vrijwilligerswerk. Professionele zorg komt later in beeld en is er niet meer alleen om cliënten te begeleiden, maar ook mantelzorgers en vrijwilligers te ondersteunen bij hun zorgtaken.
4. *Eigen kracht, empowerment*. Mensen hebben veerkracht, capaciteiten en mogelijkheden. Sociaal werkers moeten daar vertrouwen in hebben en vaak moeten cliënten dat vertrouwen zelf ook (her)vinden. Het aanspreken, aanmoedigen en ondersteunen van de eigen kracht van mensen is doeltreffender dan het zorgen voor hen vanuit vermeende professionele inzichten. Zorg of hulp dient de persoonlijke herstelprocessen van mensen te ondersteunen.
5. E-health en m-health. In toenemende mate wordt in de hulpverlening en zorg gebruik gemaakt van internet en communicatietechnologie. Online contact met hulpverleners en/of lotgenoten en interventies met behulp van apps zijn nieuwe vormen van ondersteuning die effectief blijken te zijn.

In het professioneel handelen van sociaal werkers - zorg spelen de kerntaken ondersteunen, hulpverlening en zorgverlening een verhoudingsgewijs grotere rol dan in de profielen jeugd en wijk. In de zorg gaat het namelijk om één mensen met langdurige en/of complexe problematiek én hun naaste omgeving. Zij zijn aangewezen op de ondersteuning en hulp van hun naasten – familieleden, burens, vrienden, vrijwilligers – zelfhulpgroepen, ervaringsdeskundigen en

professionele hulpverleners. Hun ondersteuningsbehoefte en hulpbehoefte komen primair voort uit een lichamelijke aandoening of handicap, een verstandelijke beperking of een psychische kwetsbaarheid en de vele mogelijke gevolgen daarvan voor het sociaal functioneren. De volgende domeinkwalificaties krijgen bijzondere aandacht in het zorgdomein:

- Het ondersteunen van mensen in het benutten en vergroten van hun eigen vermogens tot dagelijks handelen en mogelijkheden in het dagelijkse leven.
- Het ondersteunen van mensen bij het ontwikkelen en onderhouden van hun netwerken.
- Het bevorderen van participatie van mensen en waar nodig het in overleg met mensen en/of zijn naasten behartigen van hun maatschappelijke belangen van mensen.
- Waar nodig, volgens van tevoren gemaakte afspraken en in overleg, het tijdelijk overnemen van verantwoordelijkheden van mensen; het toepassen van dwang- of drangmaatregelen binnen de wettelijke kaders.
- Het bevorderen van inclusie, het bestrijden van stigma, het bevorderen van acceptatie en het creëren van een plaats in de samenleving voor kwetsbare mensen c.q. mensen met een beperking.
- Het samenwerken in interdisciplinaire teams.
- In een intramurale setting: het creëren van een veilig en zo normaal mogelijk leefklimaat, waar dat aangewezen is een therapeutisch leefklimaat.

3.3.4. Kennisbasis sociaal werk - zorg

Aansluitend op de gemeenschappelijke kennisbasis van de opleidingen sociaal werk en de Bouwstenen SW in de zorg (LOO- SPH, 2015) beschrijven we de specifieke kennis waarover de sociaal werker - zorg moet beschikken. Per bouwsteen (zie paragraaf 2.4) worden de belangrijkste thema's en theorieën benoemd.

- Bouwsteen: Gebruikers van sociaal werk
 - Thema: Belemmeringen in sociaal functioneren / sociale kwetsbaarheid
 - Medische basiskennis: erfelijkheid, brein, stress, gezonde leefstijl, voeding, genotmiddelen, seksualiteit, e.d.
 - Handicaps en chronische ziekten (o.a. Verstandelijke beperkingen, niet aangeboren hersenletsel, zintuiglijke beperkingen, meervoudige beperkingen, epilepsie)
 - Psychopathologie
 - Verslaving
 - Ontwikkelingsstoornissen
 - Algemene geneesmiddelenleer
 - Psychofarmaca
 - Lichamelijke, psychische, sociale en maatschappelijk aspecten van veroudering
 - Thema: Diversiteit en normaliteit
 - Destigmatisering
 - Verklaringsmodellen (medisch model, biopsychosociaal model, algemene systeemtheorie, kwetsbaarheid-stressmodel)
 - Thema: Juridische aspecten
 - Drang en dwang (WBOPZ)
 - Strafrecht en tbs
- Bouwsteen: Historische en maatschappelijke context
 - Thema: De huidige maatschappelijke context van sociaal werk in Nederland
 - Sociale ongelijkheid gezond/ziek

- Inclusie/exclusie, stigmatiseringstheorieën
 - Moderne definitie van gezondheid (Huber)
- Bouwsteen: Werkwijzen sociaal werk
 - Thema: Grondslagen en benaderingen
 - Herstel en herstelondersteunende zorg
 - Illness management and recovery
 - Rehabilitatiemethodieken
 - Creatief agogisch werken in de zorg
 - Communicatietechnieken
 - Empowerment, zelfregie, eigen kracht
 - Ondersteuning mantelzorg
 - Conflict- en agressiehantering
 - Werken met groepen (leefklimaat, therapeutisch milieu, lotgenotengroepen)
 - Psycho-educatie
 - Ervaringsdeskundigheid
 - Motiverende gespreksvoering
 - Werken in gedwongen kader
 - Outreachend werken
 - ICF, DSM 5, biopsychosociaal model, etc.
- Bouwsteen: Organisatie- en beleidscontext
 - Thema: De organisatie van samenwerking met professionals van andere domeinen:
 - Organisatie van de ggz
 - Organisatie van de gehandicaptenzorg
 - Organisatie van de ouderenzorg
- Bouwsteen: Professionalisering
 - Thema: Aspecten van professionalisering van beroepsbeoefenaren
 - Positionering van de ggz-agoog
 - Positionering van de Beroepskracht gehandicaptenzorg op D-niveau

BIJLAGE. BACHELORNIVEAU SOCIAAL WERKERS

	MBO	HBO-Bachelorniveau	HBO-Masterniveau
DD: Kennis & Inzicht HBO Standaard: Theoretische basis	Reproduceren en kunnen samenvatten van aangeboden (internationale) vakken. Verwerken van kennis in opgaven (casussen). Zelf kennis kunnen achterhalen uit aangeboden vakliteratuur.	Onderzoekt, achterhaalt en genereert zo nodig zelf praktijkkennis, ten behoeve van de concrete sociale vraagstukken, soms ook met een grotere reikwijdte. Vergewist zich ervan dat recente (internationale) ontwikkelingen van kennisontwikkeling binnen zijn vakgebied meegenomen worden bij aanpak van problemen.	Heeft aantoonbare gespecialiseerde, geavanceerde kennis en inzicht die gebaseerd zijn op het niveau van bachelor, die dit niveau overtreffen en/of verdiepen, en die een basis/kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of het toepassen van ideeën, vaak in onderzoekverband.
DD: Toepassen van kennis en inzicht	Kennis van toepassingsmogelijkheden Kan een gegeven concreet sociaal vraagstuk volgens aangereikte methoden en instructies oplossen, kan een gegeven productopdracht volgens gegeven instructies realiseren.	Handelen duurzaam door beïnvloeding van de relevante factoren en maken zichtbaar dát de relevante factoren Benadert een sociaal vraagstuk op methodische wijze, analyseert zelf uit een situatie wat het sociale vraagstuk is (wat het ontwikkelingsvraagstuk is).	Past kennis, inzicht en probleemoplossende vermogens toe in nieuwe of onbekende omstandigheden binnen een bredere en interdisciplinaire/interprofessionele context die gerelateerd is aan het vakgebied. Is in staat om kennis te integreren en met complexe vraagstukken/situaties om te gaan.
Standaard: Onderzoekend Vermogen	Gaat uit van een <i>eenvoudige, gegeven en afgebakende probleembeschrijving</i> en zet deze om in een probleemanalyse en een onderzoeksopzet. Zoekt daarbij op systematische wijze informatie op basis van zelf gekozen onderzoeksopzet en vermeldt de informatiebronnen correct.	Kan dialogisch verschillende perspectieven die in het geding zijn in overwegingen betrekken. Signaleert en stelt problemen zelf, zet ze om in onderzoeksvragen. Complexe problemen met aspecten vanuit verschillende functie- en kennisgebieden Kan onderzoeksresultaten vertalen in handelwijzen.	Uitvoeren van op toepassing van kennis gericht onderzoek, waarin complexe problemen worden geanalyseerd, mede met behulp van kennis voortkomend uit fundamenteel onderzoek. Stelt en definieert problemen en vertaalt deze in onderzoeksvragen. Vertaalt onderzoeksresultaten in praktische toepassingen, succesvolle innovaties, nieuwe methoden, technieken en beroepsontwikkeling.

DD: Oordeelsvorming HBO Standaard: Professioneel vakmanschap	Is in staat ten aanzien van enkelvoudige problemen (dialogisch, wederkerig) informatie te verzamelen en deze zodanig te interpreteren dat het probleem geplaatst kan worden binnen een theoretisch raamwerk.	Kan dialogisch de verschillende factoren die in het geding zijn doorzien, bepalen, expliciteren en analyseren. Velt op die basis een oordeel en komt met een beargumenteerd voorstel en plan.	Formuleert oordelen en neemt besluiten op grond van onvolledige of beperkte informatie, neemt/draagt daarbij de sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheid, die is verbonden aan de uitvoering van de besluiten.
DD: Communiceren	Spreken, schrijven in het bijzonder presenteren, een verslag schrijven, een plan schrijven, een methode beschrijven	Communiqueert resultaten via diverse middelen met diverse belanghebbenden. Kan op basis van verworven kennis een advies uitbrengen en dit advies communiceren aan een publiek.	Brengt conclusies, de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over op een publiek van specialisten en niet-specialisten.
DD: Leren	Enigszins zelf richting kunnen geven aan oplossen van gesignaleerde deficiënties. In staat zijn tot routinematige toepassing.	Begrijpt dat hij deel is van de situatie waarin hij handelt en dat leren samen leren is. Toont zijn leervermogen en zijn vakmanschap door in verschillende contexten met verschillende vraagstukken en eigenheden te oordelen en te handelen.	Toont leervaardigheden die hem in staat stellen grotendeels zelfgestuurd en autonoom te werken aan professionaliteit binnen een complexe en onvoorspelbare context waarbij kwaliteitsaspecten leidend zijn.
Maatschappelijke Verantwoordelijkheid	Kan functioneren binnen de waarden en normen van de organisatie of context. Geeft blijk van externe blik: open staan voor wat er gebeurt in de wereld c.q. in het (internationale) sociale werkveld.	Is zich bewust van de normativiteit van de situatie. Staat open voor andere culturen en opvattingen. Opereert op basis van de inhoudelijke Global Definition. Houdt daarbij contact met ontwikkelingen in de (internationale) - samenleving. Spreekt anderen aan als hij vindt dat die zich gedragen in strijd met de geldende morele en ethische standaard.	Integreert kennis vanuit verschillende disciplines en weet vraagstukken vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Is daarbij kritisch ten aanzien van geboekte resultaten en gebruikte oplossingsmethoden waarbij reflectie op - en omgaan met ethische en normatieve vraagstukken centraal staan. Neemt hierin regie en verantwoordelijkheid.

LITERATUUROVERZICHT

Voor het schrijven van dit domeinprofiel Sociaal Werk is stilzwijgend gebruik gemaakt van de studies en opleidingsdocumenten die door hogescholen in de afgelopen jaren zijn gerealiseerd ten behoeve van de ontwikkeling van een geconverteerde opleiding sociaal werk. Aan deze documenten ligt verschillende onderzoek naar het werkveld en debat met werkveldvertegenwoordigers ten grondslag. Ook is gebruik gemaakt van de studies die naar de drie profielen zijn verricht. Er zijn zinsneden in dit domeinprofiel die herleid kunnen worden tot – of overgenomen zijn uit deze documenten, zonder dat steeds expliciete bronvermelding plaatsvindt. Deze documenten zijn:

- Van der Borg, A. (januari 2014). *Sociaal Agogisch werk in de participatiesamenleving*. Instituut voor Sociale Opleidingen Hogeschool Rotterdam.
- Fontys Hogeschool (2015), *Onderwijs- en leervisie 2015 – 2020 Sociale Studies (FHSS)*
- Geurts, G., Te Poel, Y. (2016), *Profiel Sociaal werk in het jeugd domein*
- Hogeschool Inholland (2015), *De gezonde samenleving, Inspiratievisie domein Gezondheid, Sport en Welzijn*
- Haagse Hogeschool (2015), *Competentieprofiel Brede Bachelor Social Work Haagse Hogeschool*
- Hogeschool Rotterdam, Instituut voor Sociaal Werk (2015), *Opleidingsprofiel Sociaal Werk*
- Hogeschool Rotterdam, Instituut Sociale Opleidingen (2014), *Verslagen van werkveldbezoeken*.
- Hogeschool Zeeland (2015), *Curriculumdocument Bachelor of Social Work*
- Hordijk, A., Schippers, I. (2016), *Sociaal Werk in de zorg*
- Kloppenburg, R., Overkamp, E., Hanrath, J., Postma, D. (2012), *Kiezen en Delen*, Instituut Social Work, Hogeschool Utrecht
- Landelijk Opleidingsoverleg Sociaal Werk (2015), *Profielverkenning Sociaal Werk*.
- Saxion Hogeschool (2015), *Overzicht inhouden kernkwalificaties Sociaal Werk per niveau*
- Geertsema, H., Spierts, M. (2016), *Sociaal Werk in de wijk*
- Zuyd Hogeschool (2015), *Competentieset Social Work*

Voor het schrijven van dit domeinprofiel Sociaal Werk is verder stilzwijgend gebruik gemaakt van verschillende websites van gemeenten en van diverse gemeentelijke beleidsdocumenten die zijn geproduceerd rondom de stelselwijziging.

- Deci, E. & Ryan, R. (2006), *Self-Regulation and the Problem of Human Autonomy: Does Psychology Need Choice, Self-Determination, and Will?*
- Ewijk, Hans van, (2010), *Maatschappelijk Werk in een sociaal gevoelige tijd*
- Gezondheidsraad, (2014). *Sociaal Werk op een Solide basis*. Gepubliceerd op: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2014/09/17/rapport-sociaal-werk-op-solide-basis.html>
- ICF (2001), *Nederlandse vertaling van de International Classification of Functioning, Disability and Health, compilatie*
- IFSW (International Federation of Social Work). (2014). *Global Definition of Social Work*.
- IASSW (2012). *Global standards for the education and training of the social work profession*.
- LOO CMV (2009), *Alert en Ondernemend 2.0*
- LOO Pedagogiek (2009), *Opvoedingsrelaties versterken*

- LOO MWD (2009), *Herkenbaar en Toekomstgericht 2.0*
- LOO SPH (2009), *De creatieve professional, met afstand het meest nabij*
- LOO Verpleegkunde (2016), *Bachelor Nursing 2020, Een toekomstbestendig opleidingsprofiel 4.0*
- Movisie, diverse kennisdossiers (2015 en 2016), o.a. *De drie decentralisaties in het sociale domein* en *Wijzigingen AWBZ en WMO: een overzicht* en *Sociale (wijk)teams in beeld*. Gepubliceerd op: <https://www.movisie.nl/artikel/drie-decentralisaties-sociale-domein>, <https://www.movisie.nl/artikel/wijzigingen-awbz-wmo-overzicht> en [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/infographic-sociale-\(wijk\)teams-in-beeld%20\[MOV-9168051-1.0\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/infographic-sociale-(wijk)teams-in-beeld%20[MOV-9168051-1.0].pdf)
- Movisie (2015), *Transitie jeugdzorg: een overzicht*. Gepubliceerd op: <https://www.movisie.nl/artikel/transitie-jeugdzorg-overzicht>
- Onderwijsraad (2014). *Meer innovatieve Professionals*.
- Oosterling, H. (2009). *Woorden als daden*. Jap Sambooks: Heijningen
- Oosterling, H. (2013). *ECO3. Doendenken*. Jap Sambooks: Heijningen
- Schön, D. (1983). *The reflective practitioner, Basic Books*.
- Verkeningscommissie hsa0 (2014). *Meer van waarde*. Den Haag. Vereniging Hogescholen
- Sectoraal Adviescollege HSAO (2014). *Plan van aanpak op hoofdlijnen voor de implementatie van het advies 'Meer van waarde' van de verkeningscommissie HSAO*. Den Haag.
- Sectorraad HSAO (2008). *Vele takken, één stam*, Amsterdam 2008.
- Sectoraal Adviescollege HSAO (2015), *Uitwerking verkenning hsa0; tussenrapportage en advies*, bijlage 1: *Hogere Sociale studies / Opleidingsdomein Sociaal Werk*.

Colofon

Het Domeinprofiel Sociaal Werk is geschreven in opdracht van het SAC HSS. Het domeinprofiel is in de periode januari 2016-mei 2016 gerealiseerd door een projectgroep met de volgende leden:

- Margreet Engelhart (Saxion Hogeschool)
- Laura Koeter-Kemmerling (Hogeschool van Amsterdam)
- Raymond Kloppenburg (HU, projectleider Kennisbasis Sociaal Werk)
- Leonie le Sage (Hogeschool Rotterdam)
- Jaap van der Stel (Lector Hogeschool Leiden)
- Ton Flierman (T+F Organisatieadvies BV, projectleider).